

'Een grutto kan
geen euro's eten'

Vergroenen kun je en
doe je niet alleen

groen

80
jaar

Vakblad voor ruimte in stad en platteland

*Het jaar van
de Huismus*

ADVISEUR / VERKOPER VASTEPLANTEN IN HET OPENBAAR GROEN

Regio Nederland, 32-40 uur

Heb jij een passie voor duurzaamheid en openbaar groen en leg je graag connecties? Wij zoeken een verkoopadviseur om ons GreentoColour®-team bij Griffioen Wassenaar te versterken!

Wil jij ons succesvolle concept uitbouwen en op nog meer plekken onder de aandacht brengen? Wil je bijdragen aan een rijker biodivers en klimaat-adaptief Nederland?

In deze functie inspireer je gemeenten, architecten, projectbureaus, uitvoerders en andere partners met onze unieke aanpak voor kleurrijke, onderhoudsarme openbare groenvoorzieningen met vasteplanten.

Sluit je aan bij ons team en maak een directe impact op de kwaliteit van onze openbare ruimtes.

Reageren
Griffioen Wassenaar BV
Stefan Verbunt
E werken@griffioenwassenaar.nl
T +31 (0)172 55 12 35

Groenere steden, bloeiende toekomst!

Als specialist en betrouwbare partner voor een kleurrijke en levendige verandering in de openbare ruimte, zetten wij ons samen met Stichting Steenbreek in voor het vergroenen van onze steden.

Wij bieden diverse oplossingen voor zowel grote stadsprojecten als kleine buurtinitiatieven. Samen maken we een positief verschil voor onze burgers en de biodiversiteit.

Laten we de verstening stoppen en plaatsmaken voor een bloeiende toekomst!

Meer informatie?

Lubbe Lisse 0252 22 47 77
Akervoorderlaan 5 info@lubbelisse.nl
2161 DP Lisse

www.lubbelisse.nl

Woord vooraf

Vogels en samenwerken

Deze uitgave van *Vakblad Groen* heeft een hoog vogelgehalte. Van de kleine plevier en meerkoet, tot de grutto en de huismus. De wijk Parijsch in Culemborg is een voorbeeld van natuurinclusieve gebiedsontwikkeling waar het principe van “water en bodem sturend” leidend is. In Parijsch is gebruikgemaakt van groen-blauwe structuren die vanuit de uiterwaarden de wijk in lopen. Oevers lopen vloeiend over in het groen of zijn pas bij de waterlijn beschoeid. Robuuste groenstructuren met vogelbosjes trekken ook veel aandacht. Die inrichting levert resultaten op: er zijn al enkele nieuwe soorten vogels waargenomen zoals de kleine plevier, de meerkoet en de wilde eend.

Milieuactivist Johan Vollenbroek, de luis in de pels van menig bestuurder en ondernemer, vindt dat de natuur bij de overheid een ondergeschoven kindje is, ondanks dat er een paar miljoen euro wordt gestoken in het verbeteren van de vogelstand. Daarmee krijg je de grutto niet terug, betoogt hij.

Zorgen zijn er ook bij Vogelbescherming Nederland en Sovon Vogelonderzoek. In het Jaar van de Huismus willen zij de kennis over de soort verhogen middels een onderzoek. Zo willen de organisaties meer inzicht krijgen in het broedsucces van de soort, liefst ook door vergelijkingen te maken tussen verschillende leefgebieden, regio's of periodes.

In deze *Groen* ook aandacht voor de Inspiratiedag van Stichting Steenbreek waar samenwerken en samenwerking de woorden van de dag waren. Thema van de bijeenkomst was de vraag ‘Waar en hoe te vergroenen?’. ‘Als je de leefomgeving wilt verbeteren, moet je de gemeenschap meekrijgen’, vertelt Hans Beele, oprichter van het bedrijf Beele Engineering, de locatie waar de deelnemers aan de dag werden ontvangen.

Samenwerken en de gemeenschap meekrijgen, daar weet wethouder Johnas van Lammeren van de gemeente Amersfoort ook alles van. ‘Vergroenen moeten we samen doen, met iedereen in de stad’, vertelt hij. Dat is een zware opgave; natuurinclusief zijn en blijven én de stad leefbaar houden is volgens hem een spannende strijd.

Ee spannende strijd voeren ook de tientallen volkstuinen in het land; zij staan te veel onder druk door ruimteclaims van onder andere de woningbouw. Het Algemeen Verbond van Volkstuindersverenigingen in Nederland pleit dan ook voor landelijke wetgeving om de biodiversiteit en de toekomst van de volkstuin veilig te stellen. Een volkstuin zorgt niet alleen voor plezier en sociale cohesie, maar speelt ook een rol bij het verhogen van de biodiversiteit en een leefbaar klimaat. Volkstuinen in bijvoorbeeld Engeland kennen de hoogste biodiversiteit van alle vormen van stadsnatuur, blijkt uit onderzoek.

Genoeg te lezen dus in *Groen*. Veel leesplezier!

Roel van Dijk
Hoofdredacteur *Vakblad Groen*
R.vanDijk@elba-rec.nl

Vakblad Groen is een uitgave van ELBA\REC, de grootste Nederlandse uitgeverij van vakbladen, congressen, seminars en studiereizen op het gebied van ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling. Dit vakblad biedt al 80 jaar professionele en actuele artikelen over het groen voor mensen in de stad en in het landschap. De publicaties in Groen met hun vakmatige toelichtingen in combinatie met verklarend beeldmateriaal houden u alert.

Uitgever

ELBA\REC, Edgar van Eekelen

Contactgegevens

ELBA\REC
Paulus Borstraat 41
3812 TA Amersfoort
033-8700 100

www.vakbladgroen.nl

LinkedIn: bit.ly/VakbladGroen
Twitter: @VakbladGroen
Redactie: r.vandijk@elba-rec.nl
Advertenties: w.louwen@elba-rec.nl

Redactie

Roel van Dijk (hoofdredacteur),
Hans Bouwman (eindredacteur),
Jesse Kiel (redacteur)

Foto cover

Huismus
Beeld: Hans Peeters

Vormgeving

Robert Ellents

Productie

Veldhuis Media B.V. in Meppel

Opgave en vragen over abonnementen

Abonnementenland
Postbus 20
1910 AA Uitgeest
Tel. +31 (0)251 - 25 79 24
€ 0,10 per minuut
Fax +31(0)251-31 04 05
Site: www.bladenbox.nl voor abonneren of www.aboland.nl voor adreswijzigingen en opzeggingen. Abonnementenland is ook bereikbaar via Twitter. Stuur uw tweet naar: @Aboland_klanten.

Opgave en vragen over abonnementen BE

Abonnementenland
Ambachtenlaan 21 Unit 2A
3001 Heverlee
Tel. +32 (0)28 08 55 23
Fax +32 (0)28 08 70 05
Site: www.bladenbox.be voor abonneren of www.aboland.be voor adreswijzigingen en opzeggingen.

Beëindigen abonnement:

Opzeggingen dienen 4 weken voor afloop van de abonnementsperiode in ons bezit te zijn.

Prijswijzigingen voorbehouden.

Partner

Uitgever

ELBAREC
media en communicatie

Inhoudsopgave

10

Wijk Parijsch biedt diersoorten dat wat de mens nodig heeft

Een écht natuurinclusieve wijk heeft alles in huis wat een mens ook wenst, van voedselbronnen tot onderdak en schuilplekken. Ontwikkelingsmaatschappij Heijmans voerde een eerste fase van een studie uit in de wijk Parijsch in Culemborg.

14

'Een grutto kan geen euro's eten. Die heeft habitat nodig'

Hij is de horzel van het omgevingsrecht. Menig bestuurder, beleidsmaker en ondernemer gruwet van zijn acties, en zien in hem de verpersoonlijking van de vastgelopen ruimtelijke ordening. Een interview met milieuspecialist en chemicus Johan Vollenbroek.

20

Van daklijst naar Rode Lijst

Ondanks dat de huismus een van de algemeenste vogelsoorten van Nederland is, zijn er nog veel vragen rondom de soort. In het Jaar van de Huismus willen Vogelbescherming Nederland en Sovon Vogelonderzoek onze kennis over de huismus vergroten.

26

Soortenrijke volkstuinen nu ook op de Rode Lijst?

Het AVVN luidt de noodklok: volkstuinen staan te veel onder druk door ruimteclaims van onder andere de woningbouw. Het aantonen van de soortenrijkdom zou een troef moeten zijn, vinden volkstuinencomplexen. Zij pleiten voor landelijke wetgeving.

30

Vergroenen kun je en doe je niet alleen

Als een ding duidelijk werd tijdens de Inspiratiedag van Stichting Steenbreek begin maart, dan was het wel dat vergroening in gezamenlijkheid moet gebeuren. De jaarlijkse Inspiratiedag stond dit keer in het teken van de vraag 'Waar en hoe te vergroenen?'.

38

Een kaart met meer kleuren dan alleen groen en grijs

Met het veranderende klimaat stapelen de problemen zich op, bijvoorbeeld wateroverlast door de toenemende piekbuien. Met de onlangs samengestelde infiltratiekaart is een kaart op hoog detailniveau beschikbaar gekomen. Maar hij dient meer doeleinden, zo blijkt.

41

Anders leren kijken naar wilde planten in het gazon

In Nederland moet het grasland er meestal netjes uitzien. Heel vaak als een biljartlaken. Toch heeft een gazon mét bloemplanten waarde. Er zijn planten die worden verafschuwed. We moeten anders naar deze planten leren kijken.

En verder:

- 03 Woord vooraf
- 04 Colofon & Inhoudsopgave
- 06 Actueel
- 09 Kunst in de openbare ruimte: *Amsterdam dankt zijn Canadezen*
- 23 Opinie: Jannie Vos
- 24 Spread: Op naar de 10 miljoenste gewipte tegel
- 34 'Natuurinclusief zijn én de stad leefbaar houden, is een spannende strijd'
- 36 Op zoek naar het verhaal achter de boom: De Kabouterboom
- 44 Helft Nederlanders heeft overlast door warmte
- 46 Opinie: Franka van der Veen

Beeld: iStock

Utrecht eerste gemeente die manifest tegen ecocide ondertekent

Gemeente Utrecht heeft als eerste Nederlandse gemeente het manifest tegen ecocide ondertekend. Ecocide is de grootschalige beschadiging, vernietiging of het verlies van ecosystemen. Utrecht pleit met het manifest voor betere wetgeving om het plegen van ecocide strafbaar te stellen.

Met de ondertekening van het manifest uit Utrecht zijn zorgen voor het milieu, klimaat en de biodiversiteit. Bij ecocide gaat het om ernstige schade aan de natuur die wijdverspreid of langdurig is. Voorbeelden hiervan zijn: ontbossing, oceaانvervuiling en luchtvervuiling. Stop Ecocide Foundation bracht het manifest uit en verzoekt daarmee de Nederlandse overheid om publiekelijk haar steun uit te spreken voor de erkenning van ecocide als een internationale misdaad. De huidige milieuwetgeving is niet afdoende volgens de organisatie. Een ecocideverbod kan ook een sturende rol richting investeerders hebben, waardoor geldstromen vrij kunnen komen voor innovatieve projecten die kunnen bijdragen aan verbetering van de leefomgeving.

Mondiaal probleem

De Utrechtse wethouder Linda Voortman geeft aan dat de afnemende biodiversiteit een mondiaal probleem is. 'Een miljoen soorten dieren en planten wordt met uitsterven bedreigd. Ook in Nederland staat de biodiversiteit onder druk. We voelen als gemeente een grote verantwoordelijkheid en urgentie om de biodiversiteit

te verbeteren. Dit doen we door op lokaal niveau de biodiversiteit te vergroten, maar ook door anderen binnen en buiten Utrecht te inspireren. We hebben het manifest ondertekend, omdat we ecocide op internationaal niveau een halt willen toeroepen. We willen de bescherming van biodiversiteit daarnaast internationaal op de agenda te krijgen.'

Milieucriminaliteit

Het Europees Parlement heeft eind februari met 499 stemmen voor, 100 tegen en met 23 onthoudingen de herziene richtlijn milieucriminaliteit goedgekeurd. Dat betekent dat ernstige schade toebrengen aan het milieu en de natuur – 'gevallen vergelijkbaar met ecocide' – zwaar worden bestraft. Lidstaten moeten deze richtlijn binnen 2 jaar in hun eigen strafrecht implementeren.

In Nederland werd in december een initiatiefwet 'Wet strafbaarstelling ecocide' ingediend bij de Tweede Kamer en de Raad van State. Als het wetsvoorstel wordt aangenomen, wordt het op grote schaal beschadigen van ecosystemen strafbaar.

Bron: gemeente Utrecht

Veel leven in nieuwe Apeldoornse beken

Er zijn verrassend veel vissoorten in de nieuw aangelegde Apeldoornse beken gevonden. Vrijwilligers van viswerkgroep De Prik hebben onderzoek gedaan in nieuwe beken in de stad en dorpen. Ze hebben een groot aantal én veel verschillende vissoorten gevonden, waaronder de zeldzame beekprik. Ook is voor het eerst in 50 jaar de grote modderkruiper gezien.

Apeldoorn is bezig om samen met Waterschap Vallei en Veluwe beken en sprengen in de gemeente te herstellen. Hiermee moet de biodiversiteit vergroot worden, de gemeente beter bestand zijn tegen klimaatverandering en duurzaam met het water worden omgegaan. Bij het onderzoek van de viswerkgroep zijn ook zeldzame soorten als de beekprik en rivierdonderpad waargenomen.

Stroomsnelheden

Een van de maatregelen die genomen zijn is de aanleg van een vistrap. Die zorgt ervoor dat vissen tegen de stroom in kunnen zwemmen. Bodems met een ondergrond van fijn grind en zand maken daarnaast een goede leefomgeving voor vissen, zelfs in betonnen beekbakken in de binnenstad. In de verbredingen van de beken groeien jonge beekprikken op in deze bodemlaag. Geplaatste keien in het water zorgen verder voor verschillende stroomsnelheden. En er ontstaat een goede verbinding tussen de beken van Ugchelen, Apeldoorn en Epe, wat het leefgebied van vissen groter en stabielier maakt en de vissoorten minder kwetsbaar.

Op sommige plekken zijn wadi's verbonden met de beken. De beken vangen dan bij extreme regenval het overtollige water uit de wadi's op. Het verzamelde beekwater stroomt vervolgens richting Epe. Daar wordt opnieuw een deel van het water in de bodem gebracht om verdroging tegen te gaan.

Koele beekzones

De gemeente Apeldoorn en het waterschap richten niet alleen de beken opnieuw in, maar ook de ruimtes eromheen, de zogenaamde beekzones. Bomen langs de beken en het water zorgen voor verkoeling op warme dagen. Nieuwe paden nodigen uit om langs de beken te wandelen of te fietsen.

Bron: gemeente Apeldoorn | Beeld: Roel van Dijk

Beeld: iStock

In vier stappen naar een basiskwaliteit stadsnatuur

In vier concrete fasen een basiskwaliteit aanbrengen in stadsnatuur. Dit kan met een stappenplan dat is opgesteld in opdracht van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV). Het stappenplan is toe te passen op elk type landschap en biedt een helder streefdoel voor de omgevingsvisie en het omgevingsplan, aldus de auteurs.

Het stappenplan staat in een nieuw kennisdocument dat Stichting Deltaplan Biodiversiteitsherstel opstelde. Het maakt onderdeel uit van de programmatische aanpak Basiskwaliteit Natuur (BKN) van het ministerie LNV. De auteurs van het document zijn van mening dat huidige beleidskaders zich nog te veel richten op enkel natuurgebieden buiten de stad.

Met het stappenplan is de programmatische aanpak BKN – kaders voor de noodzakelijke inrichting en het beheer voor het leefgebied van veelvoorkomende dier- en plantensoorten – makkelijker in de praktijk te brengen. Met het ontbreken van de juiste inrichting en kwaliteit van de leefomgeving, neemt de omvang van soorten terug en raken ecosystemen, die op deze algemene soorten leunen, verder uit balans.

Stappenplan

Het stappenplan om het leefgebied op orde te krijgen, is toe te passen op alle landschappen, waaronder stadsnatuur, schrijven de opstellers. Het kennisdocument maakt daarnaast participatie met belanghebbende partijen gemakkelijker.

Het stappenplan bestaat uit vier stappen. Om tot de basiskwaliteit natuur te komen, moet eerst een nullijn

worden vastgesteld. Het gaat dan om zowel de condities in een gebied als het vaststellen van aanwezige algemene soorten en in welke hoeveelheid. Vervolgens het formuleren van het einddoel, hoe het gebied eruit moet zien en wat het voor belanghebbenden oplevert als het gebied op orde is. Daarna moet die inbreng in concrete maatregelen worden omgezet. De staart van het stappenplan is het zorgvuldig meten en evalueren van de effecten.

Gebiedsvisies

Stichting Deltaplan Biodiversiteitsherstel werkte voor het kennisdocument samen met een consortium van Stichting Deltaplan Biodiversiteitsherstel, Naturalis, SoortenNL, Sovon Vogelonderzoek Nederland, Vogelbescherming Nederland en Wageningen University & Research.

De auteurs benadrukken dat er met het kennisdocument nu al werk verzet kan worden. Het is een instrument om voor elk landschap aan te geven welke acties er nodig zijn om lokaal bekende en algemene planten en dieren te behouden en te stimuleren. Om de basiskwaliteit over heel Nederland te realiseren, moet de Basiskwaliteit Natuur een gemeenschappelijk uitgangspunt worden, volgens de auteurs. Pas dan kan het succesvol worden verankerd in gebiedsvisies, processen en uitvoering.

Bron: stadszaken.nl

In mei 1945 trokken duizend Canadese soldaten Amsterdam binnen, toegejuicht door zo'n half miljoen Amsterdammers. 35 jaar later werd deze zegetocht nog een keer overgedaan volgens dezelfde route: vanaf de Berlagebrug via de Apollolaan naar uiteindelijk de Dam. Bij een plantsoen langs de Apollolaan, tegenover de Apollohal, werd stilgestaan. Hier onthulden burgemeester Polak en de Canadese luitenant-kolonel Bill Irving deze sculptuur van Jan de Baat. De stalen wimpel staat voor de herwonnen vrijheid.

Locatie:
Apollolaan Amsterdam
Coördinaten:
N 52.3481602 O 4.8834966
Kunstenaar:
Jan de Baat (1921-2010)
Realisatie:
1980

Kunst in de openbare ruimte

Amsterdam dankt zijn Canadezen

Auteur en beeld: Martin Looije

CULEMBORGSE WIJK IS DOOR ONTWIKKELAAR NATUURINCLUSIEF INGERICHT

Wijk Parijsch biedt diersoorten dat wat de mens ook nodig heeft

Een écht natuurinclusieve wijk heeft alles in huis wat een mens ook wenst, van voedselbronnen tot onderdak en schuilplekken. Ontwikkelingsmaatschappij Heijmans voerde een eerste fase van haar monitoringsstudie uit in de bijna volledig opgeleverde wijk Parijsch in Culemborg. De proef bestond uit vier deelgebieden die elk natuurinclusiever werden ingericht. Ecoloog Vincent Nederpel licht de studie toe.

De wijk Parijsch in Culemborg is echt anders, zo staat er op de projectsite. Het is geen recht-toe, rechtaan nieuwbouw, maar een geheel van afzonderlijke buurtjes met ieder hun eigen karakter. Moderne designwoningen aan de oever, “tiny houses” langs een groene laan en een eigen stadspark midden in de wijk. Allemaal aan de rand van het bestaande Culemborg, tussen stad en uiterwaarden.

Het is bovendien een natuurinclusieve gebiedsontwikkeling, waar het principe van “water en bodem sturend” leidend is. Een eis voor de realisatie van Parijsch, dat er kwam op voorwaarde dat “als de stad naar buiten mocht, de natuur dan ook naar binnen moest”.

En dat heeft zijn vruchten afgeworpen, zegt ecoloog Vincent Nederpel bij Heijmans. Hij is een van tien ecologen van eigen ecologische afdeling van Heijmans en overzag de monitoring van natuurwaarden in de nieuwe wijk.

Stijgende lijn

In vier uitgekozen deelgebieden monitorde Heijmans vorig jaar van april tot en met september de aanwezigheid van soorten en het gebruik van natuurinclusieve ingrepen. De ontwikkelaar geeft aan de functionaliteit van natuurinclusieve maatregelen nu voor het eerst op deze schaal te hebben onderzocht.

De volledige onderzoeksvraag was: zorgen natuurinclusieve maatregelen in en rondom nieuwbouwwoningen voor meer divers leven in een wijk? De vier gebieden zijn opvolgend tot stand gekomen en hebben elk hun eigen mate van natuurinclusieve maatregelen. Door ze op volgorde van natuurinclusieve ambitie te zetten, wordt een stijgende lijn zichtbaar in de gezondheid van de natuur in het gebied.

In het deelgebied Antoon van Wijngaardenweg, in 2017 zonder toegepaste maatregelen gerealiseerd, zijn al vogelnestjes gespot. In deelgebieden Sporthelden Oost en Forteneiland, waar veel uitgebreider aan natuurinclusieve maatregelen is gedacht, is de opbrengst veel hoger.

Dit leidt er zelfs toe dat in deelgebied Borg en Buiten, tijdens de monitoringsstudie braakliggend opgeleverd zónder maatregelen, nieuwe soorten zijn waargenomen, zoals de kleine plevier, de meerkoet en de wilde eend.

‘Erg tevreden’

De resultaten spreken voor zich. Zeker 30 procent van de in de nieuwbouwwoningen geïntegreerde nestkasten voor vogels is bewoond. Opvallend noemt Nederpel dat sommige vogelkasten door spreuwen en huismussen ook dubbel zijn gebruikt, dat wil zeggen: meerdere keren in één broedseizoen door meerdere legfels.

Verder zorgen de groen- en watervoorzieningen voor een levendige vegetatie en trekken zij nieuwe groepen insecten die voor de bouw nog niet veel voorkwamen. Muggen worden juist effectief tegengewerkt, door het plaatsen van speciale voorzieningen voor vlermuizen. ‘Wij zijn als ecologen, zeker gezien de nog maar zeer jonge wijken, van nog geen jaar oud tot 7 jaar oud, erg tevreden over de huidige bezetting en kijken positief naar de toekomstige bezettingsgraad’, licht Nederpel toe.

De resultaten van dit onderzoek naar de biodiversiteitsmaatregelen in Parijsch, zijn de eerste uit een langer lopende monitoringstudie van Heijmans. Volgens de visie van Heijmans blijft de ontwikkelaar, en daarbij ook de ecologen, vaak langjarig betrokken om de leefbaarheid van de projecten te blijven monitoren.

Zo mens, zo dier

De conclusie van de eerste fase in een bredere monitoringsstudie in andere wijken van Heijmans, is dat dier en plant (net als de mens) meer nodig hebben dan een veilige plek om te overnachten. Zoals bewoners van Parijsch een dak boven hun hoofd hebben, als slaapplek en voor beschutting tegen de weersomstandigheden, en op bereikbare afstand naar de supermarkt kunnen, willen soorten in de natuur niet veel anders.

Huismusman. Beeld: Vincent Nederpel

Het plaatsen van nestkastjes is sympathiek, maar op zichzelf onvoldoende. Een natuurinclusieve wijk vraagt om een volledige infrastructuur. ‘Als een huismus niet binnen 50 meter van zijn nestje aan voedselbronnen kan komen, dan komt die jouw wijk écht niet opzoeken’, aldus de ecooloog bij Heijmans. Nestvoorzieningen, voedselbronnen, groen-blauwe verbindingen en schuilmogelijkheden zijn allemaal ingrediënten voor het faciliteren van ecosystemen.

‘Waar we dit hebben aangebracht, daar vind je nu al gezonde stadsecologie. Soorten zijn er volop aanwezig, een paar jaar na oplevering al.’ Nederpel vertelt over waarnemingen van hele kolonies van huismussen, maar ook het zien van de gierzwaluw. ‘Dat is een soort die kritisch is op de leefomstandigheden. Voor ons ecologen is dat echt een kers op de taart.’

Nederpel is nog het gelukkigst met de veelzijdigheid van algemene soorten in Parijsch. ‘Als er veel algemene soorten te vinden zijn, dan weten we dat er een goed systeem staat’, vertelt hij. Dat heeft te maken met de voedselpiramide. De onderste lagen, bestaande uit die algemene soorten, vormen de grootste bron van biodiversiteit. Een gierzwaluw is dus veelbelovend, maar vooral algemene soorten verdienen primaire focus.

Instrumentarium

Het natuurinclusieve instrumentarium is groot, zegt Nederpel, en varieert van concrete toepassingen zoals nestkastjes tot het aanbrengen van uiteenlopend en gelaagd wijkgroen. In de openbare ruimte kan worden gekozen voor grotere, meer natuurlijke groenvoorzieningen met een recreërende functie en parkeerplaatsen met halfverharding. Dat laatste zorgt voor onkruid – volgens Nederpel

een woord met een onterecht negatieve connotatie – met veel nectar en zaadafzetting voor vogels en insecten.

‘In een natuurinclusieve wijk is ruimte voor groenperkjes die meer hun gang kunnen gaan. Ze mogen wat besjes hebben en een stevige boom’, aldus de ecooloog. Hij moedigt ontwikkelaars en hoveniers aan om op 1 vierkante meter diverse soorten te voorzien van leefoppervlak: ‘Je kan onder een struik gerust nog wat bloemen planten, zodat je op meerdere hoogten iets aanbiedt. Als de beplanting dan ook een waarde heeft voor biodiversiteit, of nog liever regio eigen is – passend in het lokale landschap – dan draag je bij aan meerdere aspecten van een gezonde leefomgeving.’

In Parijsch is gebruikgemaakt van groen-blauwe structuren die vanuit de uiterwaarden de wijk in lopen. Oevers lopen vloeiend over in het groen of zijn pas bij de waterlijn beschoeid. Robuuste groenstructuren met vogelbosjes trekken ook veel aandacht. In de Culemborgse wijk liggen daarnaast wadiwoningen, waarbij een reeks woningen aan één doorlopende wadi liggen. Hier geldt: als je achterom wilt nadat het heeft geregeld, trek dan je laarzen aan. Een verhard pad was daar niet nodig, besloot Heijmans.

Nederpel adviseert gebiedsontwikkelaars ook om zich niet alleen te laten beperken door natuurinclusieve oplossingen die al bekend zijn, zeker wanneer blijkt dat deze oplossingen afdoende of niet praktisch blijken. Op erfafscheidingen van Parijsch waar een haag niet wenselijk bleek, zijn speciale, natuurinclusieve schanskorven geplaatst. Onderop zijn inbouwvoorzieningen geplaatst voor

egels. Boven op de korf is ruimte voor een plantenbak.

Hele keten nodig

‘Wat we weten over natuurinclusief bouwen en wat we tijdens dit monitoringsproject bevestigd hebben gekregen, is dat je naar de hele keten moet kijken. Wij zijn als Heijmans de aanpaknemer, maar je hebt uiteindelijk ook de planmakers en uiteindelijk de beheerders.’ Dat zijn vaak de gemeenten, maar soms wordt ook van bewoners gevraagd om een deel van het openbaar groen te beheren. Zij bepalen in dat geval mee hoe het wijkgroen er op de langere termijn uit zal zien.

Als bewoners iets niet herkennen en wijkgroen buiten hun referentiekader valt, dan krijg je volgens Nederpel al snel dat mensen er iets van vinden.

Dit hangt samen met de wijze waarop verwacht kan worden hoe bewoners de wijk vervolgens zullen beheren.

‘Ook als het aankomt op gebouwen. We komen van een sterke baksteenverslaving en een hang naar nagenoeg perfecte “lollybomen” en blokhuizen. Maar we zijn onderweg naar een transitie met elkaar met daarin natuurinclusief wonen als het nieuwe normaal.’ Die steriele omgeving voegt vaak niets functioneels toe, zoals de bakstenen muur. Sterker nog, de actualiteiten leren ons dat deze drukkende crisis door een steriele inrichting juist zijn verergerd.

Leefomgeving borgen

Heijmans wil voorafgaand aan gebiedsontwikkelingen al met alle partners aan tafel. ‘We willen weten wat voor wijk we gaan bouwen en hoe we die gezonde leefomgeving borgen’, zegt Nederpel. ‘Door aan de start aan tafel te zitten, kan je als Heijmans en als ecooloog een am-

Biodivers park Parijsch in Culemborg. Beeld: Vincent Nederpel

bitie neerleggen. Minimaal 70 procent inheemse beplanting in de wijk bijvoorbeeld.’ In eerste gesprekken kan al goed worden besproken wat de partijen willen op het gebied van biodiversiteit en leefbaarheid, zonder dat je al in detail weet hoe het gebied eruit komt te zien.

‘Ook de gemeente, die dus veelal het beheer doet van het openbaar groen, heeft daar een stem in. Die kan ook aangeven wat een no-go is, wat haalbaar is en welke vragen nog om verdieping vragen.’ Heijmans spreekt zelf in ieder geval de ambitie uit om een gebied na projectontwikkeling beter achter te laten (bijvoorbeeld qua natuurwaarden) dan het bij aanvang is aangetroffen. De gemeente Culemborg beschikt volgens Nederpel in ieder geval over een hoog ecologisch kennisniveau: ‘We voerden gesprekken op een hoger niveau en konden daardoor grotere stappen zetten in het proces.’

Onderhoudsarm

Door het uitspreken van hogere ambities nodigt de wijk juist ook het type bewoner uit die bewust op zoek is naar een groene leefomgeving. Zij zullen ook enthousiaster aan de slag gaan met de “inspiratiegids” die elke nieuwe bewoner van Parijsch ontvangt. Hierin staat hoe zij onderhoudsarm kunnen bijdragen aan de gezonde leefomgeving, in hun eigen tuin en voor de voordeur.

‘Houd bijvoorbeeld de groene haag in de tuin in plaats van een schutting. Of zorg ervoor dat maximaal een derde van je tuin verhard is. Zet een regenton neer’, paraphraseert de ecooloog uit de gids. ‘Ogenschijnlijk makkelijke dingen, maar wel dingen waar we soms aan voorbijgaan en die een grotere impact hebben als waar we ons soms bewust van zijn.’

JOHAN VOLLENBROEK OVER ZIJN BETROKKENHEID
BIJ DE NATUUR EN STRATEGIE BIJ MILIEUZAKEN

‘Een grutto kan geen
euro’s eten. Die heeft
habitat nodig’

Hij is de horzel van het omgevingsrecht. Menig bestuurder, beleidsmaker en ondernemer gruwet van zijn acties, en zien in hem de verpersoonlijking van de vastgelopen ruimtelijke ordening. Door de talrijke procedures die milieuspecialist en chemicus Johan Vollenbroek via zijn Mobilisation for the Environment (MOB) aanspant, lopen niet alleen bouw- en gebiedsprojecten vertraging op, ze zitten de energietransitie in de weg en bedreigen “leuke dingen voor de mensen” als autoraces in de duinen. Aldus de critici. Zijn drijfveren blijven echter onverminderd sterk: strijden tegen de achteruitgang van de natuur, voor een gezonde leefomgeving, en tegen de “falende” overheid als het om milieu- en natuurwetgeving gaat.

De uitspraak van de Raad van State in de Porthos-zaak, de opslag van afgevangen CO₂ uit de havenbedrijvigheid in ondergrondse lege gasvelden, was een tegenvaller voor MOB. Ook al sneuvelde in dezelfde zaak eerder de bouwvrijstelling en komt er geen drempelwaarde voor toekomstige projecten. Maar niet veel later kreeg MOB in de zaak tegen de biomassacentrale van Vattenfalls in de Amsterdamse haven wel gelijk. En zo rijgen zijn zaken tegen de staat en overheden zich aaneen.

Het deert Johan Vollenbroek, in 2008 al geridderd met een koninklijke onderscheiding, geenszins als het een keer tegenzit. Er blijven voldoende zaken over waar MOB de tanden in kan zetten omdat besluiten en procedures juridisch zijn aan te vechten. Het zijn steeds weer dezelfde onvolkomenheden en zoals hij zegt ‘frauduleuze handel en wandel’ van de overheid waar de juristen van MOB op stuiten.

Vollenbroek blijft nog even bij de Porthos-zaak. ‘Eerst wordt een beroep gedaan op de bouwvrijstelling, die door de rechter naar de prullenbak is verwezen. Vervolgens komen ze met een onderzoek door Arcadis, kort voor de zitting aangeleverd, waaruit zou blijken dat de depositie tijdens de bouwfase minimaal is. De extra stikstofdioxine die neerslaat in een aantal natuurgebieden heeft geen significante gevolgen. Die zijn al zodanig naar z’n mallemoer dat een beetje extra niets uitmaakt. De rechter gaat daar in mee. Cynisch toch.’

‘Belabberde’ wetgeving

De wet- en regelgeving biedt dan toch die mogelijkheid? Daar kun je het niet mee eens zijn, maar dan moet de politiek de wet- en regelgeving aanscherpen.

‘Daar heb je een punt. Toch is het ook zaak dat je de wetgeving die er is naar behoren toepast. De Vogelrichtlijn stamt uit 1979, de Habitatrichtlijn uit 1992. Dat is Europese regelgeving, die wij veel scherper in onze natuurbeschermingswetgeving hadden moeten veranke-

ren. Keer op keer baseren wij op ons Artikel 6, lid 2 en 3 van de Habitatrictlijn, waarin staat dat je als overheid passende maatregelen neemt om ervoor te zorgen dat de kwaliteit van de natuurlijke habitats niet verslechtert. Als we dat hadden gedaan hadden we nu niet met die stikstofimpasse gezeten.’

*‘Verantwoordelijke bewinds-
personen komen telkens met
ondeugdelijke juridische
constructies’*

‘In plaats daarvan komen de verantwoordelijke bewinds-
personen elke keer weer met ondeugdelijke constructies,
die we makkelijk kunnen lekschieten. Zoals het Pro-
gramma Aanpak Stikstof – PAS – van 2015. Wij hebben
daar toen twintig pagina’s aan inspraaknotities bij inge-
bracht. Er is niets mee gedaan, totdat het Europese Hof
in november 2018 en in navolging daarvan de Raad van
State, met grotendeels dezelfde argumenten, het PAS van
tafel veegde.’

*Het kan toch niet zo zijn dat verantwoordelijke beleids-
ambtenaren op de diverse ministeries zo dom zijn dat
ze hun bewindspersonen niet op die onvolkomenheden
wijzen?*

‘Dat denk ik ook niet. Mijn broer Frans en ik lopen lang
genoeg mee in deze wereld om te weten dat er heel veel
goede ambtenaren bij ministeries, provincies en gemeen-
ten zitten. Maar ze moeten werken met ondeugdelijke
politieke besluiten. Je kunt het hebben over het functi-
oneren van omgevingsdiensten, over de onvolkomenhe-
den bij vergunningverlening en handhaving. Ook op dat
terrein kan er veel verbeteren. Maar het is écht puur de

Boerenacties in Friesland. Beeld: iStock

politiek die ons land in deze problemen heeft gebracht. Henk Bleker (staatssecretaris 2010-2012 voor onder meer landbouw en innovatie; initiatiefnemer voor het PAS, red.) gaf dat later gewoon toe. “We hebben er toch voor gezorgd dat een paar honderd megastallen een vergunning kregen.” Die man heeft er in hoogsteigen persoon voor gezorgd dat de boel zo verder uit de hand kon lopen.’

Bedrijfsleven

Wat zit er dan achter die politieke keuzes?

‘Sinds de jaren negentig van de vorige eeuw is het ruim baan voor het bedrijfsleven, de sterke concurrentiepositie van de Nederlandse economie is heilig, de natuur – en ik durf te zeggen de gezondheid van de mensen – is daaraan ondergeschikt.

De ontmanteling van het milieubeleid op rijksniveau, met het opheffen van het ministerie van VROM, heeft dat neoliberale beleid mogelijk gemaakt. Daarna is het bergafwaarts gegaan met onze zorg voor onze natuurlijke leefomgeving.

Mijn broer Frans, die bij VROM heeft gewerkt en meege-schreven heeft aan de nationale milieubeleidsplannen, zat er bovenop. Nederland zakte van koploper op het gebied van milieubeleid naar de achterhoede in Europa. Ik heb veel advieswerk in het buitenland gedaan: Midden-Oosten, Jordanië, Zuid-Amerika en verschillende landen in Oost-Europa. In Jordanië heb ik geholpen om een vergunningen- en handhavingssysteem op te zetten. In Hongarije heb ik bijna 3 jaar op het milieuministerie gewerkt. Ze deden daar heel erg hun best om een degelijk milieubeleid op te zetten, gebaseerd op de Europese richtlijnen. Je zagen de resultaten daarvan, terwijl Nederland stilstond. Gewoon een kwestie van andere prioriteiten en aan de leiband lopen van de belangengroepen uit het bedrijfsleven’

‘De politiek en het bestuur lopen aan de leiband van het bedrijfsleven’

Hoe bedoelt u?

‘Heel simpel. De ene keer is het de bouwsector, die hard heeft gelobbyd voor de bouwvrijstelling. De ander keer is het de landbouwsector. Die wordt continu bediend met vrijstellingen, ontheffingen en subsidies.

Al die maatregelen die afgelopen decennia zijn gericht geweest op het kunnen doorgroeien, of het nou ging om technische aanpassingen in de bedrijfsvoering of juridische foefjes. Ik zeg weleens: we leven in een boerenkalifaat. Hoe kan het anders dat een sector die net 1,5 procent van het bruto binnenlands product levert het land maatschappelijk en politiek zo kan knevelen en op slot kan zetten? Het is de enige economische sector met een eigen ministerie. Te gek voor woorden. Het kabinet heeft decennialang aan de leiband van die sector gelopen en zelfs de Eerste Kamer doet niet waar ze volgens de Grondwet voor is. Die had namelijk al veel eerder moeten aangeven dat de wet- en regelgeving niet deugdelijk is.

Het PAS is een voorbeeld. Het laatste voorbeeld is de bouwvrijstelling in de Wsn (Wet stikstofreductie en natuurverbetering uit 2021, red.). Ondanks het negatieve advies van de Raad van State is de Eerste Kamer akkoord gegaan met de bezwering van minister Hugo de Jonge dat die bouwvrijstelling overeind zou blijven. Nou, mooi niet.’

De haven van IJmuiden met TATA staalfabrieken in Velsen-Noord. Beeld: iStock

Tijdsverspilling

‘Ik vergeet nog de industrie. Die is minstens zo vervu-lend als de agrarische sector en wordt door de overheid het hand boven het hoofd gehouden. Neem Porthos, een initiatief van Havenbedrijf Rotterdam, Energie Beheer Nederland en Gasunie, met de overheid als aandeelhou-der. Voor de CO₂-opslag van grote multinationals als Shell en Exxon is 2,1 miljard euro subsidie beschikbaar. Ze zouden gek zijn als ze niet meededen. Terwijl toch al zo’n 30 jaar in Europa is vastgelegd dat het principe van de vervuiler betaalt uitgangspunt is bij milieubeleid, doet ons kabinet het tegenovergestelde. Hoe is het mogelijk dat de Tweede Kamer daarmee akkoord gaat en de belas-tingbetaler miljarden euro’s laat ophoesten voor het afval waar die multinationals verantwoordelijk voor zijn?’

Tata Steel in IJmuiden is een ander voorbeeld. We zitten als MOB al heel lang op dat dossier, in eerste instan-tie niet vanwege de CO₂ of stikstof, maar vanwege de kankerverwekkende stoffen die ze produceren en in de omgeving laten neerslaan. Keer op keer hebben ze van de rechter, zelfs in hoogste instantie, opdracht gekregen om maatregelen te nemen. Zelf kreeg ik in 2008 te horen dat ze serieus aan de gang zouden gaan met het water-stofprocédé om de noodzakelijke energie op te wekken voor de staalproductie. Daarom hebben we ze ook een tijdje met rust gelaten. Totdat de Dorpsraad Wijk aan Zee 2 jaar geleden een beroep op ons deed: “Johan, je moet komen. Het is zo’n puinhoop hier.”

Met name met de cokesgasovens gaat het helemaal mis. Die zijn 50 jaar oud en tot op de draad versleten. De staal-fabriek geldt als een van de modernste van Europa is, maar het deel waar de cokes wordt geproduceerd, is sterk verouderd. Een brakke zoi, slecht onderhouden, die sterk kankerverwekkende metalen uitstoot en die allang vervangen had kunnen zijn door moderne technologie.’

Nu wordt er, mede door de maatschappelijke druk, eindelijk geïnvesteerd. U zegt dat dat veel eerder had moeten.

‘Hoezo wordt er geïnvesteerd? Nog niets van gezien. 15 jaar is verspild, terwijl de Indiase eigenaren van het bedrijf sinds die tijd ongeveer 20 miljard euro winst grotendeels hebben weggesluisd. Er is nul komma nul belasting over betaald door het manipuleren van in- en verkooprijzen. En nu moet de burger de knip trekken? Hoezo vervuiler betaalt? De vervuiler wordt beloond door de fossiele Mark R.’

Concurrentiepositie

Meestal hoor je het argument dat we onszelf als BV Nederland uit de markt prijzen als we internationale bedrijven zulke hoge eisen opleggen. Het gaat per slot van rekening ook om werkgelegenheid.

‘Onzin. We hebben in dit land heel veel bedrijven met veel innovatie en weinig tot geen milieu-impact. Kijk wat ze bij ASML doen, in de regio Eindhoven. Een geweldig be-drijf, dat in de regio veel banen genereert en met heel veel toegevoegde waarde met een beperkte milieu-impact.

En laat je niets op de mouw spelden als het gaat om het terugtrekken van industriële activiteiten uit Nederland. Shell kan het hoofdkantoor naar Londen halen, maar ze gaan de raffinaderij in Pernis heus niet verplaatsen.’

*‘Johan, je moet komen.
Het is zo’n puinhoop hier’*

Duurzame energie: windmolens en zonnepanelen. Beeld: iStock

Maar we hebben wel staal nodig voor heel veel dragende constructies en Tata geldt als een van de modernste staalproducenten. Anders gaat de productie naar een land waar de milieuregels nog minder scherp zijn.

‘Dat valt nog te bezien. Als het echt zo’n modern, innovatief bedrijf is, waarom zijn de Zweden er dan niet ingestapt? Ze hebben daar een enorme voorsprong als het gaat om schoner staal produceren, onder meer met waterkracht en ze zijn bezig met waterstoftechnologie. Die wilden die ouwe meuk van Tata helemaal niet hebben.

Ik heb een hard hoofd in de haalbaarheid van waterstof om schone energie voor Tata mee te maken. Daar heb je zo ontzettend veel duurzame stroom voor nodig. Dat kan hier alleen met draconische subsidies.’

Strategische keuzes

U zegt dus dat we fundamentele keuzes moeten maken in wat we hier nog wel en niet doen?

‘Zeker. Voor duurzame staalproductie liggen andere locaties in Europa meer voor de hand: in de Scandinavische landen, waar je de grondstoffen hebt, en in Zuid-Europa, waar je veel meer duurzame energie kunt opwekken. Maar niet rond de Noordzee. Het is niet voor niets dat aluminiumfabrikanten naar IJsland trekken, waar de bevolking overigens ook in opstand komt tegen de gevolgen voor de natuur.

Johan Remkes heeft het zo mooi verwoord in zijn stikstofrapport: niet alles kan in dit land. We kunnen niet de

tweede voedselexporteur van de wereld zijn, de tweede luchthaven van Europa hebben, het grootse petrochemische complex en staalindustrie hebben zonder dat dit ten koste gaat van de natuur en onze gezondheid.’

‘We doen wat de overheid nalaat: opkomen voor de natuur’

Het is een hele kluit om alle bedrijvigheid en activiteiten in Nederland aan de kaak te stellen die volgens u hier niet meer thuishoren. Hoe bepaalt u welke zaken u oppakt? Glimlachend. ‘Dat doen we heel strategisch. We hebben een aantal goede juristen in huis, gespecialiseerd in cruciale sectoren als de industrie, de luchtvaart, landbouw en veeteelt. Zij houden alle berichten bij op bijvoorbeeld www.overheid.nl. Wij kijken naar de impact die vergunningen hebben op de natuur en de volksgezondheid, maar ook naar de aandacht die zo’n zaak vervolgens krijgt.

Zo kwamen we erachter dat Schiphol helemaal geen natuurvergunning bleek te hebben. Dat komt natuurlijk wel binnen. En ook de aandacht die onze zaak tegen de vergunning voor de Formule 1-races in Zandvoort kreeg. We hebben op zich niets tegen autoracen, maar waarom moet dat in een kwetsbaar natuurgebied?

De grutto. Beeld: iStock

We doen niet alles zelf en werken veel samen met andere groepen die opkomen voor de natuur en hun gezondheid. En waar mogelijk sluiten we deals met de bedrijven die we op de korrel hebben. Dat zijn er zo’n tien. Tata Steel hoorde daar dus bij, maar daar procederen we nu toch tegen. Met Olam Cocoa, een van de grootste cacao producenten ter wereld, hebben we een deal gesloten dat ze de ammoniakemissie met 98 procent gaan reduceren.’

Dat voorkomt procedures?

‘Ja, we hadden al een paar bezwaarprocedures lopen, die eerder waren afgewezen maar door de rechter werden we in het gelijk gesteld. Toen wilden ze wel praten. We hebben afspraken gemaakt die nu verder worden uitgewerkt. De omgevingsdienst zit erbij. Die moet het allemaal opschrijven.’

Daarmee zit u wel heel nadrukkelijk op de stoel van politiek en bestuur. Waarom voelt u zich zo geroepen om die politiek daarop te wijzen en de verschillende overheden op hun beleid aan te spreken?

‘We doen dat zelf en samen met anderen die dat ook doen, om de natuur een stem te geven. De overheid heeft de verantwoordelijkheid en de plicht om dit te doen, maar doet het onvoldoende. CO₂, stikstof, glyfosaat, pfas en al die andere troep die ongehinderd in ons ecosysteem terecht komt. Het is gewoon een puinhoop in Nederland. En niemand die er iets aan doet.

Ik heb zelf uit de mond van premier Mark Rutte gehoord, toen ik hem en minister Carola Schouten sprak net voor de coronacrisis in het Catshuis: hij gaat het stikstofprobleem niet oplossen. Dat kost hem te veel stemmen. Hij laat het over aan de lagere overheden en de sectoren zelf. Nou, je ziet wat er vervolgens gebeurt.

Op onze website staat een brief aan de koning, waarin we de woorden aanhalen die koningin Beatrix toentertijd heeft uitgesproken: “De zachte stemmen verdienen het ook om gehoord te worden.” Daarom doen wij wat de overheid nalaat, want de natuur is gewoon een ondergeschoven kindje. Je kunt dan wel een paar miljoen euro steken in het verbeteren van de vogelstand, maar daarmee krijg je de grutto niet terug. Die eet geen euro’s, die heeft een gezonde habitat nodig. Net als wijzelf.’

Dit artikel uit oktober 2023 heeft eerder in ROMagazine gestaan.

Beeld: Martin Hierck

Auteur: Gert Ottens

HET JAAR VAN DE HUISMUS

Van daklijst naar Rode Lijst

Ondanks dat de huismus een van de algemeenste vogelsoorten van Nederland is, zijn er nog veel vragen rondom de soort. In het Jaar van de Huismus willen Vogelbescherming Nederland en Sovon Vogelonderzoek met hulp van vrijwilligers de kennis over de huismus vergroten. Het onderzoek is gericht op het vergaren van kennis ten behoeve van een effectieve bescherming van de soort. Daarnaast is het de bedoeling meer mensen – inwoners en professionals – handvatten te bieden om huismussen te helpen door hun leefomgeving ook voor deze vogel geschikt te maken.

De huismus is met een landelijke broedpopulatie van naar schatting 600.000 tot 1 miljoen paren nog steeds een van de talrijkste broedvogels in Nederland en hij komt in bijna het hele land voor. Toch is de populatie sinds 1980 met meer dan 50 procent afgenomen. In 2004 werd de soort gekwalificeerd voor opname in de Rode Lijst van bedreigde broedvogels. Dat was het startpunt voor Vogelbescherming om zich meer in te zetten voor de vogels van het stedelijk gebied.

Over de achterliggende oorzaken van teruglopende aantallen huismussen is nog veel onduidelijk. Vermoedelijk spelen de kwaliteit van het nog aanwezige groen, de na-isolatie van muren en daken, een verminderd voedselaanbod en de afname van struiken allemaal een rol. Struiken (lieft dicht of stekelig) zijn voor huismussen namelijk belangrijk als schuilplaats om zich in terug te trekken als bijvoorbeeld een roofvogel als de sperwer ten tonele verschijnt. En holtes en nissen in gebouwen en huizen zijn onmisbaar voor de vogels om er te kunnen nestelen.

De laatste jaren laat de landelijke populatie huismussen weer een voorzichtig herstel zien, maar dat wil niet zeggen dat genoemde factoren geen bedreiging meer vormen voor de soort. Reden voor Vogelbescherming Nederland om de huismus in 2024 in de schijnwerpers te zetten.

Vooronderzoek

Vooruitlopend op het Jaar van de Huismus heeft Sovon in 2023 onderzoek gedaan. Op basis van de uitkomsten van het vooronderzoek zijn een aantal speerpunten aangewezen voor verder onderzoek in het Jaar van de Huismus.

Zo wil Vogelbescherming inzicht krijgen in het broedsucces van de soort, liefst ook door vergelijkingen te maken tussen verschillende leefgebieden, regio's of periodes. Daarom wordt samengewerkt met huismusonderzoeker René Oosterhuis. Hij volgt al jaren een populatie huismussen in het Groningse Leek. In 2013 heeft hij over de periode 2007-2011 een artikel gepubliceerd over de overleving van de vogels. Inmiddels zijn er van deze locatie veel meer data beschikbaar. Het uitwerken van alle

gegevens tot en met 2023 geeft een beter beeld. Hierdoor kan in detail worden gekeken naar overleving en broedsucces per seizoen maand, biotoop, geslacht en leeftijdsklasse.

Tot slot worden gegevens van de Jaarrond Tuintelling in de periode 2015-2023 geanalyseerd, waarbij gekeken wordt naar de verschillen in aantallen voor en na het broedseizoen. Op deze manier kan een beter beeld gevormd worden van het broedsucces van de huismus in Nederland. Het Jaar van de Huismus zal daarom aangegrepen worden om deelnemers aan de zogenaamde Jaarrond Tuintelling (jaarrondtuintelling.nl) te vragen zoveel mogelijk tuintellingen te doen in april en augustus. Vrijwilligers die ervaring hebben met het verzamelen van nestgegevens worden daarnaast gestimuleerd om gedetailleerde gegevens over nestlocaties door te geven.

Indicator

Een leefomgeving waar vogels kunnen nestelen, voedsel kunnen zoeken en veilig zijn, is ook een leefomgeving waar mensen graag willen wonen, werken en recreëren. Het is een gezonde en klimaatbestendige leefomgeving. Hoofddoelstelling van het Jaar van de Huismus is dan ook genereren van aandacht voor de huismus als indicatorsoort voor de staat van onze stedelijke leefomgeving. De huismus is ambassadeur voor een grote groep soorten die algemeen zijn in de bebouwde kom, maar dat wellicht niet lang meer zijn, omdat hun leefgebied in rap tempo verloren gaat.

Van een vogelvriendelijk ingerichte en beheerde openbare ruimte die geschikt is voor de huismus profiteren ook weer andere fauna (en flora). Daarom wil Vogelbescherming Nederland het brede publiek, maar vooral ook professionals bij gemeenten, in het vastgoed en de landschapsinrichting laten zien hoe de openbare ruimte – vaak al met heel kleine aanpassingen – beter geschikt gemaakt kan worden voor huismussen.

Digitale checklist

Er is een digitale checklist ontwikkeld (later dit jaar te raadplegen via bouwnatuurinclusief.nl) en een webinar georganiseerd, samen met Stichting Steenbreek. De checklist laat zien welke

Beeld: Ruud van Beusekom

Beeld: Hans-Peeters

kansen er liggen voor het vogelvriendelijk inrichten en beheren van de openbare ruimte en hoe je daarmee als professional aan de slag kunt gaan. Stap voor stap wordt de gebruiker van de checklist meegenomen om tot een zo vogelvriendelijk mogelijk inrichtings- en beheerplan te komen. Een belangrijk onderdeel van de checklist betreft de gelaagdheid en variatie van de vegetatie. Geen monoculturen van dezelfde (vaak uitheemse) soorten struiken van dezelfde leeftijd, maar een meer natuurlijke situatie daar waar het kan. Iets dat nu vaak nog ontbreekt in de openbare ruimte.

Samenwerkingspartner Sovon brengt ieder jaar de zogenaamde Vogelbalans uit, soms in de vorm van een themanummer over stadsvogels (de Stadsvogelbalans), met de laatste stand van zaken als het gaat om verspreiding en vooral veranderingen in vogelpopulaties. Volgens Vogelbescherming Nederland kan, als in dit jaar de huismus extra aandacht krijgt, al in de eerstvolgende Stadsvogelbalans een positiever verhaal over deze soort worden geschetst.

Bewustwording

Op het gebied van bewustwording ligt een belangrijke taak voor Vogelbescherming. Door draagvlak te creëren en het brede publiek beter kennis te laten maken met de huismus wordt volgens de organisatie meer bewustzijn gecreëerd en kennis gedeeld over de behoeftes van de huismus. Door middel van een publiciteitscampagne richting tuinbezitters wordt geprobeerd mensen te activeren hun tuin huismusvriendelijk in te richten. Om daarbij te helpen is een interactieve infographic ontwikkeld (te downloaden via vogelbescherming.nl/jaarvan-dehuismus.)

Over vogelsoort en aandacht

Al meer dan 20 jaar kiezen Vogelbescherming Nederland en Sovon Vogelonderzoek jaarlijks een vogelsoort waar dat jaar de aandacht op wordt gericht. Vaak gaat het om een soort waar het niet (of minder) goed mee gaat, of waar de organisaties meer van willen weten, bijvoorbeeld over de oorzaken voor de achteruitgang en wat daaraan te doen is. Dit gebeurt door onderzoek en experimenten, uitgevoerd door zowel professionals en (vooral) vrijwilligers. Ook wordt vaak het bredere publiek erbij betrokken. De soort in kwestie wordt daarom altijd uitgebreid voor het voetlicht gebracht in pers en andere media, zoals dit de huismus. In het meest ideale geval levert zo'n jaar nieuwe - liefst praktisch toepasbare - informatie op en veel aandacht. Het is de bedoeling aan het eind van dit jaar de vergaarde kennis over de huismus door middel van artikelen voor een breed publiek toegankelijk te maken.

Meer informatie:

Vergroenen van bedrijventerreinen, luxe of must?

De wereld is de afgelopen jaren steeds verder versteend. De ooit begroeide en natuurlijke landschappen zijn getransformeerd tot gebieden die primair in het teken staan van menselijke activiteiten. Het landschap is vooral een plek waar mensen voedsel verbouwen, wonen en werken. Het groen is langzaam maar steeds verder uit beeld verdwenen. Maar ..., hoe mooi zou het zijn als we die groene wereld juist kunnen combineren met die plekken waar wij wonen en werken.

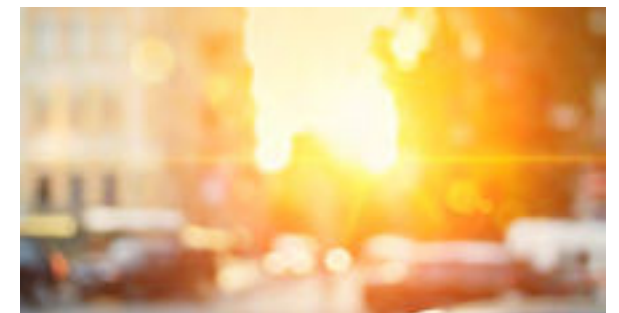
Wie zou er niet de voorkeur aan geven om te wonen en te verblijven te midden van een prachtig groen landschap, in plaats van in een grauwe, geplaveide en monotone omgeving?

wil werken in een onaantrekkelijke werkomgeving. Investerings zijn dan ongetwijfeld vele malen groter. En de ingrepen zelf ook. Terwijl nu vaak nog met een kleine investering al veel winst te behalen valt.

Een bedrijventerrein betreft te vaak een grote versteende plaats in ons verder groene landschap. Een grijze en geasfalteerde locatie met grote stenen panden. Vaak vormen ze enorme barrières, voor zowel mens als dier. Het belemmert mensen om uitloopegebieden te bereiken en voor veel diersoorten betekent een gebrek aan groen vrijwel automatisch een niet te overbruggen obstakel. Gelet op het hele klimaatvraagstuk is een groot versteend oppervlak funest, onder andere voor waterberging en het voorkomen van hittestress.

Is dan het vergroenen van bedrijventerreinen een luxe of een must? Ik denk een absolute must! We brengen relatief veel tijd van ons leven door op onze werkplek. We mogen dus best verwachten dat onze werkomgeving gezond is en uitnodigt om naar buiten te gaan. Om te pauzeren, af te schakelen of juist om even te bewegen. Een groene omgeving is bewezen goed voor onze gezondheid. Groen draagt ook bij aan duurzame inzetbaarheid en kent een beter vestigingsklimaat. En gelet op de klimaatverandering is een versteende omgeving zeker niet meer van deze tijd. Een groen bedrijventerrein is dus beter voor mens en dier, maar vertaalt zich ook door naar economisch resultaat. En het kunnen opvangen van de gevolgen van klimaatverandering voorkomt ook onnodige kosten zoals bij wateroverlast of de noodzaak van extra kosten voor verkoeling. Zo betekent een groen dak een stabielere en prettiger binnenklimaat. Goed voor mens én portemonnee!

Nog een laatste belangrijke tip: betrek de scenario's van de toekomst in de keuzes van nu, zeker in geval van investeringen. Wacht niet met vergroenen tot de kosten significant stijgen, of het personeel echt niet meer

Jannie Vos

Jannie Vos is vestigingsmanager bij idverde Advies, vestiging Roermond. Ze studeerde aan de Wageningen University & Research en heeft veel ervaring op het gebied van natuur, milieu, duurzaamheid en omgevingsmanagement.

Op naar de 10 miljoenste gewipte tegel

In hoog tempo tegels eruit, groen erin. Dat staat centraal bij de jubileumeditie van het NK Tegelwippen dat op 21 maart is gestart en loopt tot en met 31 oktober 2024. Dit jaar nemen 180 gemeenten deel. Gedurende het komende halfjaar zullen deze gemeenten tegels verruilen voor groen, waaronder gras, bloemperken, bomen en geveltuinen. Met de verwachting dat de 10 miljoenste tegel al vroeg in de zomer wordt gewipt, wordt er gespannen uitgekeken naar welke gemeente als eerste deze mijlpaal gaat bereiken.

Meer informatie:
<https://www.nk-tegelwippen.nl/>

Beeld:
Frank Lee

RUIMTECLAIMS BEDREIGEN VOORTBESTAAN VAN VOLKSTUINEN

Soortenrijke volkstuinen nu ook op de Rode Lijst?

Het Algemeen Verbond van Volkstuindersverenigingen in Nederland (AVVN) luidt de noodklok: volkstuinen staan te veel onder druk door ruimteclaims van onder andere de woningbouw. Het aantonen van de soortenrijkdom zou een troef moeten zijn, vinden volkstuinencomplexen. Zij pleiten voor landelijke wetgeving om de biodiversiteit en de toekomst van de Nederlandse volkstuin veilig te stellen.

Overall in Nederland zijn enorme wachtrijen voor een eigen volkstuin. In Amsterdam alleen al zijn dat er duizenden, leert navraag bij AVVN samen natuurlijk tuinieren, de landelijke club voor volkstuinverenigingen. 'We zien een groeiende belangstelling voor volkstuinen in alle lagen van de samenleving', zegt Herman Vroklage, senior-adviseur bij AVVN.

AVVN ziet de afgelopen jaren een nog grote verscheidenheid aan tuinders, van senioren tot mensen met een kantoorbaan en jonge gezinnen. 'Op de volkstuin ben je gewoon een volkstuinder', hoor je van veel verenigingen, die het groen prijzen om het inclusieve karakter met een grote mix van culturele achtergronden.

Ouders met jonge kinderen zijn volgens Ruud Grondel, voorzitter van AVVN, de groep die het snelst groeit. Zij willen steeds vaker hun kinderen kennis laten maken met de natuur en het leven in de tuin, doordat hun eigen woonomgeving vaak te verstedend is. Een andere trend is de belangstelling voor het produceren van gezond voedsel, door berichtgeving over niet duurzame en behandelde producten uit de supermarkt.

Het AVVN maakt zich sterk voor het behoud en uitbreiding van groen in de woonomgeving. 'In iedere wijk, dorp of stadsdeel in Nederland willen we samen kunnen tuinieren', vertelt Grondel. 'Stads- en buurtgroen, zoals de volkstuin, zorgt voor plezier en verbinding voor bewoners, maar doet ook veel voor de biodiversiteit en een leefbaar klimaat.' Het onderzoeken van de biodiversiteit is in Nederland nog niet zo breed onderzocht, maar onderzoek over de grens toont volgens Grondel aan dat volkstuinen in landen als Engeland en Oostenrijk de hoogste biodiversiteit kennen van alle vormen van stadsnatuur.

Grondel vertelt dat hij in samenwerking met onderzoeksinstituut en natuurhistorisch museum Naturalis Biodiversity Center concrete gesprekken voert over gedegen Nederlands onderzoek naar de betekenis van volkstuinen voor de biodiversiteit. Dit zou kunnen bijdragen aan een meer beschermde status van de Nederlandse volkstuin. Al durft de voorzitter nu al wel uitspraak te doen over die meerwaarde.

'Zonder volkstuinen maak je de fijnmazigheid van het biodiversiteitsnetwerk kapot. Dat zijn parelkettingen van flora én fauna', zegt hij. 'Een volkstuin is ecologisch pas na een jaar of tien volledig op orde. Het is dus doodzonde om die plekken zomaar te verplaatsen.' AVVN en haar voorzitter raden

volkstuinders altijd aan om de soortenrijkdom in de eigen tuin bij te houden en door te geven aan waarneming.nl.

Ruimteclaims

Ons Buiten is een Leidsche volkstuinenvereniging, een van de grootste met 450 tuinen van gemiddeld 300 vierkante meter per tuin. Robert Steenberg van Ons Buiten vertelt dat ook zij grote belangstelling ervaren, van jong tot oud publiek. Zij zoeken in hun tuin vooral de ruimte om duurzamer te kunnen tuinieren. Steenberg legt uit dat zij worden gemotiveerd door de toenemende klimaatverandering en thema's als voedselveiligheid, na berichtgeving over ongezonder en behandeld eten in de supermarkt.

'Ze overleven hele generaties, de volkstuinen', zegt Steenberg. Maar dat is wel de vraag, nu in steeds meer gemeenten de vraag rijst of grote volkstuinen niet beter ruimte kunnen maken voor andere ruimteclaims. Andere ruimteclaims zoals de woningbouw lijken moeilijk tegen te houden. Als grijs meer ruimte nodig, moet groen vaak uitwijken. Ongeveer 5 jaar geleden werd ook Ons Buiten hiermee geconfronteerd.

Het complex werd op dat moment bedreigd door woningbouw en plannen voor een fietspad dwars door het terrein. De afgelopen 4,5 jaar werkte de vereniging daarom aan het programma Biodiversiteit in Beeld, een inventarisatie van de soortenrijkdom op eigen terrein. 'Op een gegeven moment wil je weten wat je beschermt', legt Steenberg uit. Zij kregen daarbij hulp van Naturalis, dat net als het complex ook in Leiden zit. Veel volkstuinders meldden zich aan om te helpen, uit liefde voor het complex.

Over AVVN

AVVN organiseert regelmatig (online) lezingen en workshops over samen natuurlijk tuinieren voor aangesloten verenigingen en supporters. Ook heeft AVVN een langjarig programma opgezet, met een eigen keurmerk en cursus gericht op hoe volkstuinen zo natuurlijk mogelijk ingericht kunnen worden.

Volkstuinen kunnen een maximum van vier stippen verzamelen om te laten zien dat zij hieraan voldoen, met aandacht voor het bodemleven en de sociale cohesie op volkstuincomplexen. Dit kan via natuurlijke oevers, bewust maaien op handige tijdstippen, de juiste plantenkeuze in afstemming op lokale soorten en het aanbrengen van hoogteverschillen en waterpartijen.

Worm, vogel, vis

Het veldonderzoek leverde onder andere een bomeninventarisatie op, maar het gaat breder. ‘Alles van worm tot vogel tot vis zit in dat boekwerk. Er zitten ook een aantal Rode Lijst-soorten tussen.’ Het document is een promotie van biologische en inheemse planten. ‘Groene volkstuinen hebben zoveel voordelen. Als je wil dat de temperatuur in de stad afneemt, dan zijn volkstuinen net zo essentieel als ander openbaar groen. En als je als stad van de aanwezigheid van dieren houdt, dan bescherm je die.’

Steenbergen somt op: driekwart van de ransuilen zit in volkstuinen. Hetzelfde zou gelden voor ijsvogels, roofvogels en vele andere soorten. Het onderzoek van Ons Buiten is slechts uitgevoerd op ‘een fractie van hun grond’. Met een groter ecologisch onderzoek groeit de lijst met soorten nog langer, aldus Steenbergen. De inventarisatie is in eerste instantie bedoeld om tuinbezitters op het terrein te stimuleren om zo groen en zo duurzaam mogelijk te tuinieren, maar is net zo goed een troef om op de politieke agenda te komen.

Eigen parochie

Steenbergen vindt het een goed idee om het onderzoek naar gemeenteraadsleden te sturen, als argument voor het behoud van de volkstuinen. ‘Het zou het bestaansrecht van volkstuinen kunnen helpen legitimeren. Daar hopen we op.’ De inventarisatie toont wat hem betreft aan wat de grote groenvoorziening voor Leidenaren doet en waarom de volkstuinen goed voor de omliggende natuur zijn.

Groenambtenaren en raadsleden zijn volgens Steenbergen eens langs geweest. ‘Maar dat zijn wel de bekende gezichten die groen sowieso al hoog op de agenda hebben.’ Hij noemt SP en PvdD. ‘Dat is ergens toch preken voor eigen parochie.’

Ons Buiten wordt door de gemeente Leiden officieel erkend als een onderdeel van de gemeentelijke hoofdgroenstructuur, alsmede onderdeel van de provinciale ecologische hoofdstructuur. Andere politieke partijen zouden dit desondanks onvoldoende doorhebben. Zij zien de volkstuincomplexen volgens Steenbergen eerder als recreatievoorziening en daardoor als mogelijk locatie voor andere ruimteclaims.

Steenbergen: ‘Het is ook wel recreatie, dat is waar. Maar wél groene recreatie. Dan heb je het dus over een stapeling van functies. Mijn vraag aan de gemeente is: wil je van die twee functies naar enkel woningbouw?’

Rode Lijst

Volkstuinvereniging Streven naar Verbetering (SNV), een van de 45 Rotterdamse verenigingen, weet net als andere volkstuincomplexen hoe serieus je de dreiging van ruimteclaims moet nemen. ‘We zijn in 1938 opgericht, sindsdien zijn we eigenlijk nooit veilig geweest. Het is een dingetje geworden dat we onszelf in leven houden’, aldus Jane van der Staaïj, secretaris bij SNV.

Zij herinnert zich in 2021 nog het verweer tegen een voetbalvereniging in de buurt. Had SNV toen grond moeten opgeven, dan had dit hen negentig tuinen gekost. De vereniging ging in de bres met in haar gelederen een groepje tuinders met planologische en architectonische achtergrond. Dit hielp bij het opstellen van zes alternatieven voor de uitbreiding van de voetbalvelden, waaronder het uitwijken van nieuwe leden naar nabijgelegen verenigingen waar ledenaantallen juist terugliepen. Hier werd uiteindelijk ook voor gekozen, vertelt de secretaris.

Naast de zes alternatieven, inventariseerden de tuinders van SNV ook maandenlang de verschillende soorten op hun complex. Maandenlang werden foto’s verzameld van vlinders, wantsen, libellen, spinnen, weekdieren, amfibieën en vissen en zoogdieren. ‘Het bleek dat er toch best veel dieren op SNV verbleven, waaronder ook bedreigde soorten zoals de ransuil, de rode celspin en strekpoot en de laatvliegervleermuis’, aldus Van der Staaïj.

Ook naald- en loofbomen werden op een rij gezet, naast sier- en nutsplanten. Ook daar vonden ze een soort op de Rode Lijst: de holwortel. Er ontstond een eenmalig magazine, verstuurd naar alle partijen in de Rotterdamse gemeenteraad. Door heel Rotterdam zijn driekantborden geplaatst met informatie. ‘Het is niet vanzelfsprekend dat je een complex zoals die van ons zomaar van tafel veegt.’

Intensiever gebruik

Het inventariseren bleek uiteindelijk geen zekere bescherming tegen woningbouw of andere ruimteclaims. Volkstuinvereniging SNV vreest ook dit jaar nog voor haar bestaansrecht. In de Van Nelle Knoop, een uitgestrekt gebied rond de Van Nelle fabriek en de Schiegevangenis, is spoorwegbeheerder ProRail van plan een treinstation te bouwen om het gebied beter te ontsluiten. Dit betekent mogelijk iets voor de volkstuinen van SNV, dat de grond nu rechtstreeks huurt van de gemeente.

‘De gemeente Rotterdam besteedt te weinig aandacht aan grote, groene plekken in de stad. Een volkstuin doet veel meer dan wat met een geveltuintje lukt.’ Van der Staaïj geeft aan dat het gesprek met de gemeente nu veelal gaat over eigentijdse volkstuinvoorzieningen. In de Rotterdamse Visie Volkstuinen wordt gesproken over een transitie van exclusieve naar inclusieve volkstuinen en een transitie van extensief naar intensief gebruik. Volkstuinen moeten straks naar méér gebruikers per vierkante meter “per tijdseenheid”.

Van der Staaïj weet wat zij van de gemeente wil: ‘Een definitie van dat moderne volkstuinieren. Want dat is hoe de gemeente het nu noemt.’ De secretaris vreest dat veel verenigingen alsnog worden verplaatst of opgeheven om slechts in kleinere vorm terug te keren. Dit betekent dus ook dat biodiversiteit hier wordt “gereset”. In de Rotterdamse visie staat daarover: ‘In geval van opheffing van volkstuinvoorzieningen vraagt de gemeente volkstuinverenigingen van andere volkstuinvoorzieningen om mee te denken in oplossingsrichtingen.’

De gemeente Rotterdam zegt verschillende ruimteclaims voor de verdichtingsopgaven, zoals energieparken, sportterreinen en volkstuinvoorzieningen, zorgvuldig tegen elkaar af te wegen. ‘Deze afwegingen worden te zijner tijd per volkstuinvoorziening inzichtelijk gemaakt. We nemen het bestaande groen zoveel mogelijk mee als basis voor de inrichting van de nieuwe groenstructuur.’

Verdichtingsopgave

Als oud-wethouder in de steden Amsterdam, Haarlem en Diemen heeft Grondel wellicht wat meer begrip voor de moeilijke situatie waarin gemeentelijke bestuurders zich bevinden. Hij kan zich inleven in de moeilijke situatie voor wethouders die druk voelen om te verdichten ten behoeve van de woningbouwopgave, maar juist in een verdichte stad moet volgens hem het groen gekoesterd worden. ‘De verdichtingsopgave voor wonen vraagt van bestuurders en politici dat zij ook de vergroeningsopgave in acht nemen en aan elkaar gelijkstellen’, aldus Grondel. Hij is echter wel voorstander van binnenstedelijke verdichting, want het toevoegen van woningen aan de rand van de stad raakt ook natuur. ‘Maar de druk op groen moet serieus worden genomen en stadsgroen zoals volkstuinen verdient het om te worden beschermd.’

Grondel zegt te staan voor het mee-ontwerpen van volkstuinen in alle nieuwe wijken en herinrichtingen. ‘Mijn motto is: in elke nieuwbouwwijk en herinrichting een volkstuin.’ AVVN doet dan ook een beroep op gemeenten: zorg dat je volkstuinen ontwikkelt als deel van openbaar groen. De volkstuin moet zo een vast onderdeel worden in het groene instrumentarium voor de openbare ruimte. Een mooi voorbeeld vindt Grondel de kantoorwijk Pad-denpoeI in Groningen. De volkstuinen daar zijn mee-ontworpen om onderdeel uit te maken van de wijk. Een groot succes, werknemers lunchen er regelmatig en de plek leent zich voor spontane ontmoetingen. Aan het project werkte ook landschapsarchitect Adriaan Geuze mee.

Wetgeving

‘Wat opvalt, is dat in landen als Frankrijk en Duitsland een wet bestaat voor volkstuinen. Die regelen dat lokale overheden de volkstuin moeten faciliteren. Maar ook aan welke eisen een volkstuin hoort te voldoen.’ Dergelijke wetgeving kan gemeentelijke besturen helpen vertrouwen op de meerwaarde en noodzaak van volkstuinen.

Het beste voorbeeld vindt Grondel Engelse wetgeving: ‘Als in Engeland tien mensen naar de gemeente stappen, dan zijn ze verplicht om een locatie aan te wijzen om te kunnen tuinieren. In Duitsland stellen ze wettelijke eisen dat er minstens één lid van een volkstuinvereniging opgeleid moet zijn om over ecologische kennis te bezitten.’

Grondel en AVVN hopen dat ook Nederland meer wetgeving introduceert om volkstuinen in bescherming te nemen. In de gemeente Amsterdam zijn volkstuinen, na flinke ophef van volkstuinbezitters, weliswaar veiliggesteld met langdurige contracten. De druk van de woningbouw lijkt alsnog dichtbij.

Ook Steenbergen is voorstander van duidelijkere wetgeving, het liefst op landelijk niveau. ‘We willen een beschermde status voor volkstuinen. Met heldere wetgeving, geldend in alle gemeenten, wordt het voor tuincomplexen een stuk makkelijker om hun stukje natuur te behouden.’

INSPIRATIEDAG STEENBREEK IN HET TEKEN VAN
WAAR EN HOE VERGROENEN

Vergroenen kun je en doe je niet alleen

Als een ding duidelijk werd tijdens de Inspiratiedag van Stichting Steenbreek begin maart, dan was het wel dat vergroening in gezamenlijkheid moet gebeuren. Meerdere sprekers betoogden dit en een bezoek aan het agrobosbouwbedrijf Nieuwe Bodem, opgezet door een collectief van enthousiaste "vernieuwers", maakte het in de praktijk duidelijk. De jaarlijkse Inspiratiedag stond dit keer in het teken van de vraag 'Waar en hoe te vergroenen?'

Als locatie was gekozen voor de *Campus Sealing Valley* van Beele Engineering, een bedrijf gespecialiseerd in afdichtingstechnologie. Het terrein van het bedrijvencomplex met kantoren, laboratoria, preffabrieken en productiehallen, kent een parkachtige omgeving met veel mogelijkheden om te ontspannen voor de medewerkers. Hans Beele (84), oprichter van het bedrijf dat in 50 jaar is uitgebouwd tot een belangrijke speler in de markt, gaat simpel uit van het vooruitstrevende uitgangspunt: 'Waar industrie is, moet ook groen zijn.'

Zijn drijfveer om bij de realisatie van het complex het welzijn en welbevinden van zijn medewerkers niet uit het oog te verliezen, is passie, zo vertelde hij gespreksleider van de dag Margot Ribberink. 'Het gaat om passie en de wil om dat te doen. Het is eigenlijk een verplichting. Als je een gebouw neerzet, doe dan wat voor je werknemers. Als we geen groen hebben, is het dan nog leuk?'

Bij de realisatie zo'n 7 jaar geleden vergat hij niet de omgeving. 'We hebben indertijd alle omwonenden uitgenodigd om over onze plannen te vertellen en beloftes te doen. We hadden, en hebben, een goed contact met de gemeente en hebben alles open gespeeld. Want de grond was behoorlijk vervuild. Als je de leefomgeving wilt verbeteren, moet je de gemeenschap meekrijgen. Dan kun je wat

voor elkaar krijgen. Je hoeft het niet te doen, maar het zou meer gedaan moeten worden.'

Steenbreek Kansenskaart

Joost Verhagen van Cobra Groeninzicht, een adviesbureau dat werkzaam is in de groene leefomgeving, vertelde de circa zestig belangstellenden – van gemeenten, waterschappen en natuurorganisaties – over de Steenbreek Kansenskaart. Zijn bedrijf leverde de data voor de kaart die een eerste indruk geeft van de vergroeningskansen in een gemeente. Hierbij wordt uitgegaan van de Steenbreek Richtlijn. Deze richtlijn houdt rekening met dagelijks gebruik van de tuin (terras, loopruimte en plek voor fiets of container), zonder de groene essentie van de tuin te verwaarlozen. Dit lukt met een verhard oppervlak van circa 15 vierkante meter. Voor elke vierkante meter daarboven adviseert Steenbreek om 80 procent groen en 20 procent verharding aan te houden.

Aan de hand van de kaart voor Aalten liet Verhagen zien hoe je data kunt inzetten om te gaan vergroenen. Zijn bureau heeft ook de Steenbreek Atlas samengesteld: een interactief dashboard met kaarten over de mate van verstening en groen in tuinen en openbare ruimte.

Steenbreek-adviseur en tuin- en landschapsontwerper Nienke Plantinga vertelde, ook uit eigen

ervaring, hoe je samen met buurtbewoners bijvoorbeeld de straat kunt vergroenen en waar de weerstand zit. Dat is niet alleen vaak bij de gemeente zelf, hield ze het gezelschap voor, maar ook bijvoorbeeld bij autoliefhebbers ('auto voor de deur parkeren').

Voorbeelden van succesvolle projecten door of met bewoners zijn onder meer de herinrichting van de Vlaslaan in Beetsterzwaag, de aanleg van geveltuintje in Gorredijk en de aanpak van boomspiegels in Heerenveen.

Als tip gaf Plantinga mee: 'Denk klein, maak wensbeelden, tolereer dat het minder netjes is. Draagvlak is belangrijker dan geld, doe het goed en vooral: doe het samen.'

Inheems versus uitheems

Laurens Lageschaar, oprichter van Lageschaar Vaste Planten (in Aalten) koppelde actuele thema's als klimaatverandering en biodiversiteitsherstel aan de keuze voor planten. Alle door Lageschaar gekweekte planten zijn 100 procent biologisch geteeld. Het bedrijf kweekt al meer dan 45 jaar op een duurzame teeltwijze een groot sortiment vaste planten en sinds een jaar of zeven inheemse planten. In het begin bleek de vraag naar inheems niet zo groot; volgens Lageschaar omdat er te weinig kennis bij gemeenten zat. Nu worden 130 inheemse soorten gekweekt. Naast kweken verricht

Wethouder Erik Groters van de gemeente Aalten (l) in gesprek met Margot Ribberink

Lageschaar ook onderzoeken, zoals een studie naar toepassing van inheemse planten in stedelijk gebied. 'Veel uitheemse soorten zijn best goed voor de biodiversiteit, maar we willen niet kwijt wat we hebben, dus we moeten meer inheems gebruiken.'

Door de klimaatverandering – met warmere zomers en mildere winters – is de geschiktheid van het assortiment in de afgelopen jaren wel veranderd, vertelde Lageschaar. 'Wanneer hebben we de laatste keer in het najaar sneeuw gehad. 2005? Vanaf 2013 hebben we eigenlijk niet meer een lange vorstperiode gehad. Kwekerijen dekken sinds 2013 hun kweekgoed ook niet meer af.'

Tot slot hield Lageschaar nog een "pleidooi" voor een ludieke inrichting van het stedelijk gebied: 'We zouden met een helikopter boven stedelijk gebied moeten vliegen en dan ballen naar beneden gooien. Overal waar een bal terecht komt, moet je een boom planten en mag je niet bouwen.' Gastgemeente Aalten doet wat betreft vergroening en klimaatadaptatie al heel veel, vertelde

wethouder Erik Groters. 'Bij reconstructies nemen we natuurinclusieve maatregelen, bijvoorbeeld door het aanleggen van wadi's.' Als voorbeeld noemde hij een project in Dinxperlo waar het Prins Clausplein, dat vooral wordt gebruikt als parkeerterrein, helemaal wordt vergroend. 'Er komt drie keer zoveel groen. We gaan hemelwater opnieuw gebruiken voor de bomen middels druppelaars. Ook met het maaibeleid gaan we rekening houden met het herstel van de biodiversiteit.'

De deelnemers aan de Inspiratiedag maakten ook een uitstapje naar agrobosbouwbedrijf Nieuwe Bodem dat een bijdrage wil leveren aan de zoektocht naar een transitie model voor boeren die open staan voor verandering (zie kader).

Tegeltaxi

Roelke Nienhuis, projectmanager bij de gemeente Groningen, richtte zich op tegels die plaats hebben gemaakt voor groen, en dan met name op de afvoer ervan. Op de vraag van dagvoorzitter Ribberink wie vindt dat

Deelnemers aan de Inspiratiedag van Stichting Steenbreek tijdens een rondleiding op agrobosbedrijf Nieuwe Bodem

een gemeente verantwoordelijk is voor de afvoer, stak niemand van de aanwezigen in de zaal zijn vinger op. Groningen heeft sinds 3 jaar een tegeltaxi; een vrachtwagen van de afdeling Stadsbeheer rijdt (dit jaar vanaf 16 april) 3 maanden lang 1 dag in de week door de wijken en dorpen om, vooraf gemelde, oude tegels op te halen en af te voeren.

'De eerste 2 jaar gingen de stenen naar een bedrijf voor in de shredder, maar vorig jaar hebben we gekeken of dat anders kan, of we circulair kunnen werken en de tegels opnieuw gebruiken.'

Als voorbeeld gaf Nienhuis het Suikerterrein (voormalig terrein van de Suikerunie) waar de gebruikers de tegels gebruikt hebben om er muurtjes van te maken en borders op hoogte. Bij een wijkcentrum is een betegeld plein verdwenen voor groen en van de overtollige tegels worden plantenbakken en een bank gemaakt.

Een ander voorbeeld van wat met oude tegels gedaan kan worden, gaf Heilien Tonckens

van Stichting TIJD, beheerder van het "ecokathedraalproces" in Heerenveen. De ecokathedraal Heerenveen is winnaar van de Steenbreektrofee 2023 voor het beste groene project in de categorie Maatschappelijke Initiatieven. Onderdeel van het langdurige project is het handig hergebruik van talloze tegels. Stichting TIJD is een initiatief van architect Louis Le Roy die het project startte waarbij oude tegels worden gebruikt om een bouwwerk, een spontane creatie, te maken. 'Er wordt niet gemetseld, er wordt geen lijm gebruikt, alleen handkracht, alleen een kruiwagen en er is geen ontwerp. Het is een vrij proces met materialen die komen; dat kunnen alle soorten stenen zijn, maar ook groenafval', aldus Tonckens. Regelmatig komen vrijwilligers bij elkaar om samen aan de ecokathedraal te werken. Voorlopig kunnen ze nog wel even doorgaan in Heerenveen, want Le Roy heeft bedongen dat het bouwwerk de komende 1000 jaar niet wordt afgebroken.

Geen puingranulaat als fundering

Een bedrijf dat ambitieus is op het gebied van duurzaam werken (klimaatadaptief en circulair) is Dusseldorp Infra, Sloop en Milieutechniek. Robin Labberton, hoofd projectverwerking, vertelde de deelnemers aan de Inspiratiedag dat de doelstelling van Stichting Steenbreek naadloos aansluit bij die van Dusseldorp. Het sloopbedrijf is specialist in het inrichten en herinrichten van de openbare ruimte, met name het klimaatadaptief inrichten van binnenstedelijke gebieden.

'We werken graag in een bouwteam, zodat we samen invulling kunnen geven aan duurzame doelstellingen', vertelde Labberton.

'Voorbeelden van klimaatadaptief inrichten zijn de open stenen voor parkeervakken in Ommen en een wadi over 150 meter in het dorp Mariënveld (gemeente Oost Gelre, red.). Bij de herinrichting van de Van Peltlaan/Topaasstraat in Nijmegen – een project waar ook Steenbreek bij betrokken was – moest extra groen komen; 314 vierkante meter tegels zijn daar weggehaald voor groen.' Bovendien is 91 procent van de herinrichting gerealiseerd met gebruikt materiaal.

Volgens Luuk te Brummelstoete, medewerker projectverwerking bij Dusseldorp, is remanufacturing en hoogwaardig hergebruik, zonder afvalstoffen, de ambitie. Het bedrijf wil ook af van het gebruik van puingranulaat als fundering. 'Dat moeten we niet meer onder de grond stoppen.' Een betere methode is het gebruik van (circulair) cementloos beton, waarbij het cement is vervangen door een minder milieubelastend bindmiddel.

Ook bij Dusseldorp is duidelijk dat samenwerking essentieel is. 'Vergroenen doe je niet alleen, dat kun je niet alleen. We zijn ook constant bezig om de mindset van onze opdrachtgevers te veranderen. Je moet al vroeg laten zien wat je ambities zijn en wat je nodig hebt.'

Bodem

Steenbreek-voorzitter Wout Veldstra mocht de Inspiratiedag afsluiten. Hij wees erop dat, als je je ambities wilt waarmaken, een positieve grondhouding nodig hebt. 'Het begint letterlijk, altijd in de bodem. Daar leven we van, daar leven we op. We moeten positief blijven ten opzichte van de bodem; als het goed gaat met de bodem, gaat het goed met ons.'

Na Aalten is Gouda op donderdag 12 september aan de beurt als decor van de Inspiratiedag van Stichting Steenbreek.

Voor meer info ga naar steenbreek.nl/inspiratiedag

Over Nieuwe Bodem

De initiatiefnemers van Nieuwe Bodem willen een ecologisch en duurzaam alternatief bieden dat in staat is gezond voedsel te produceren en een eerlijk inkomen voor de boer te leveren. In september 2020 zijn de vier initiatiefnemers met Nieuwe Bodem begonnen door 2 hectare te pachten van de ouders van een van hen, op de grond waar zij 50 jaar geleden hun boerenbedrijf begonnen.

De kern van het aanbod vormen walnotenbomen, hazelnotenbomen en fruitgewassen. Deze houtige gewassen hebben tijd nodig om tot volledige groei en productie te komen. De ruimte tussen de bomen en struiken benut Nieuwe Bodem in de tussentijd met graan, thee, groente en bloemen. <https://www.nieuwebodem.nl/>

WETHOUDER JOHNAS VAN LAMMEREN VAN DE GEMEENTE AMERSFOORT:

‘Natuurinclusief zijn én de stad leefbaar houden, is een spannende strijd’

Amersfoort wil een groene en gezonde stad zijn, voor mensen én voor dieren. Maar de vraag naar ruimte voor wonen, recreëren, werken en mobiliteit is ongekend hoog. Natuurinclusief zijn en blijven én de stad leefbaar houden, is een spannende strijd, zegt wethouder Johnas van Lammeren.

Amersfoort heeft uiteraard ook te maken met alle gevolgen van klimaatverandering. De verschillende landschappen vragen elk een eigen aanpak, zegt Van Lammeren die namens de Partij voor de Dieren wethouder is.

Wat zijn de knelpunten in uw gemeente als het gaat om de gevolgen van klimaatverandering (wateroverlast, verstening, hittestress)?

‘In Amersfoort komen drie verschillende landschappen samen: de Gelderse Vallei met haar beekdalen, de hoge zandgronden van de Utrechtse Heuvelrug en het polderlandschap van het Eemland. Vaak noemen we de stad als rots, nog een vierde landschap. Amersfoort heeft te maken met alle gevolgen van klimaatverandering en de verschillende landschappen vragen elk een eigen aanpak. Hittestress en grondwateroverlast – als gevolg van langdurige regenval – zijn een sterk groeiend probleem en vragen veel aandacht. Behoud van een vitale bodem en drinkwatervoorraden is van vitaal belang.’

Welke “groene” speerpunten zijn er in uw gemeente?

‘We willen een groene en gezonde stad zijn, voor mensen én voor dieren. Tegelijkertijd zijn we ook een groeiende stad. De vraag naar ruimte voor wonen,

recreëren, werken en mobiliteit is ongekend hoog. We willen weerbaar zijn voor een veranderend klimaat. We willen natuurinclusief zijn en blijven én de stad leefbaar houden: dat is een spannende strijd! Een gevecht om de vierkante centimeter waar de uitwerking van de omgevingsvisie bij helpt. We moeten duidelijke doelen en normen hebben als we met elkaar praten hoe we de beschikbare ruimte verdelen en welke kwaliteit die dan krijgt.’

Is “groen” onderdeel van een integrale werkwijze in uw gemeente en werkt u samen met andere partijen, zoals woningcorporaties, scholen, tuincentra of andere organisaties?

‘Vergroenen moeten we samen doen. Met iedereen in de stad. Dat vraagt veel verschillende afspraken. Bijvoorbeeld voor huurders die in hun contract kunnen afspreken dat ze hun tuin of het dak mogen vergroenen. Of scholen die groene schoolpleinen samen met de gemeente aanleggen en betalen. Lesprogramma’s voor kinderen zijn ook belangrijk: de volgende generatie kun je al een heel eind op weg helpen. Met kennis over natuur en biodiversiteit en praktische lesprogramma’s door het Centrum voor Milieueducatie in Amersfoort, Het Groene Huis.’

Amersfoort. Beeld: iStock

Waarom vindt uw gemeente het belangrijk om aangesloten te zijn bij Stichting Steenbreek?

‘Alle duwtjes naar een groene stad helpen. En Stichting Steenbreek is meer dan een klein duwtje; Steenbreek ondersteunt ons met kennisuitwisseling en pasklare oplossingen, zoals de toolbox bij het NK Tegelwippen.’

Op welke wijze probeert u de inwoners te enthousiasmeren voor vergroening?

‘Door zelf het goede voorbeeld te geven. Om te beginnen met kennis: we brengen in beeld waar wij de openbare ruimte in de stad vergroenen. We informeren hoe inwoners op eigen terrein een bijdrage kunnen leveren. We stimuleren bewoners en bedrijven om zelf een groen dak aan te leggen, door hiervoor een subsidie beschikbaar te stellen. En elk jaar kunnen inwoners een gratis boom aanvragen voor in hun tuin. Verenigingen die ruimte hebben op hun terrein voor meer bomen, kunnen er meer aanvragen. Dat geldt ook voor ondernemers. Er zijn jaarlijks duizend bomen beschikbaar. Ook kunnen inwoners een stukje openbaar groen beheren. Wij maken daarover dan afspraken over dit zelfbeheer en zorgen voor begeleiding en gereedschap.’

Op welk resultaat van de afgelopen jaren bent u trots dat bereikt te hebben?

‘Duidelijke afspraken in het programma Groen-Blauw geven ons bij de uitwerking in omgevingsprogramma’s échte afspraken, doelen en normen om de stad te beschermen tegen hitte en water. Dat is een mijlpaal waar we nog jaren mee vooruit kunnen. Het besef dat we onze stad kunnen beschermen met meer groen en minder steen is ingedaald en dat is van levensbelang voor komende generaties.’

Welke belangrijke (publieks)acties/evenementen staan er de komende tijd op het programma?

‘Amersfoort doet ook dit jaar mee aan het NK Tegelwippen. Als gemeente bieden we de mogelijkheid om de gewipte tegels af te voeren. Ons lokale Steenbreeknetwerk helpt bewoners met verschillende activiteiten door ze te inspireren en aan het te werk zetten.’

Welk advies geeft u andere gemeenten?

‘Na al die hete zomers en extreem natte seizoenen is ook voor de sceptici wel duidelijk dat de klimaatverandering in deze generatie is begonnen. Om de gevolgen tegen te gaan, zijn nu maatregelen nodig. Breng in kaart waar maatregelen het hardst nodig zijn en ga aan de slag. Elke stap die je neemt is er één: alles maakt een verschil! Alleen zo hou je je stad leefbaar voor nu, maar ook voor volgende generaties.’

Wethouder Johnas van Lammeren. Beeld: gemeente Amersfoort

DE
KABOUTER-
BOOM
GELDERLAND

Op zoek naar het verhaal achter de boom

De twaalf genomineerde bomen voor de verkiezing "Boom van het jaar 2023" worden dit jaar in *Vakblad Groen* onder de aandacht gebracht. In deze uitgave aandacht voor de boom in de provincie Gelderland.

De bekende Kabouterboom in het Kastanjedal van Beek is minstens 450 jaar oud, heeft een stamomtrek van 8,5 meter en is 25 meter hoog. Hij kent een lange, veelzijdige geschiedenis, is door mystiek omgeven en is een trekpleister voor toeristen en inwoners. Waarschijnlijk is hij de oudste tamme kastanje in ons land. De Kabouterboom dankt zijn naam aan de verhalen die aan de kinderen worden verteld over kabouters die in de gaten en spleten van de holle stam wonen. Deze kabouters kun je ook bewonderen. De boom is namelijk onderdeel van de populaire kabouteroute, geliefd bij jonge kinderen.

De omgeving van de Kabouterboom biedt een enorme rijkdom aan bomen en planten. Hij heeft in de loop der tijd veel doorstaan: getroffen door granaatvuur tijdens WO II en door blikseminslag. Vandelen stookten een vuurtje in zijn holle stam. De boom heeft zich van al deze rampen toch goed hersteld. Hij staat in de zomer weer vol in blad. Onlangs organiseerde de gemeente Berg en Dal een verkiezing voor de populairste boom binnen de gemeentegrenzen. De Kabouterboom won en werd gekroond tot de "Boom van Berg en Dal".

Meer informatie: www.deboomvanhetjaar.nl

INFILTRATIEKAART DIENT MEER DOELEINDEN

Een kaart met meer kleuren dan alleen groen en grijs

Met het veranderende klimaat stapelen de problemen zich op, bijvoorbeeld wateroverlast door de toenemende piekbuien. Om de problemen het hoofd te kunnen bieden, dient het watersysteem anders te worden ingericht. Daarvoor is kennis nodig over de wijze van infiltratie. Met de onlangs samengestelde infiltratiekaart “op stoepniveau” is een kaart op hoog detailniveau beschikbaar gekomen. Maar hij dient meer doeleinden, zo blijkt.

Tot nu toe was er wat verstening in Nederland betreft simpel gezegd een groen-grijskaart beschikbaar. Daarop is te zien welke gebieden versteend zijn. Aan de hand van een luchtfoto werd simpelweg gekeken welke plek steen is en welke plek niet en met een rekensom kon uiteindelijk de versteningsgraad worden bepaald.

‘Dat binaire bestand – het is of groen of grijs, dus het is versteend of het is niet-versteend – is mooi, maar eigenlijk niet afdoende’, zegt Dirk Voets, specialist remote sensing & GIS bij Cobra Groeninzicht. ‘Afhankelijk van je toepassing wil je meer detail hebben. Dus wat voor een soort verstening is er of wat voor een soort groen.’ De soort van verstening maakt verschil als het gaat om infiltratie. Beton is 0 procent waterdoorlatend, klinkers 20 procent en grint 100 procent. ‘Grint is duidelijk verstening met alle nadelige consequenties: er groeit niks, het zorgt voor hitte. Aan de andere kant infiltreert het wel water. Bij waterproblematiek kan grint een oplossing bieden, maar uit oogpunt van biodiversiteitsproblematiek is grint vreselijk. Dus de opdeling tussen groen en grijs volstond eigenlijk niet meer.’

Veertien klassen

Cobra Groeninzicht heeft daarom een geavanceerde infiltratiekaart met diverse lagen gemaakt. Op de land cover map (landbedekkingskaart) is nu een onderverdeling van veertien klassen (in plaats van twee: grijs of groen) gemaakt waarmee te zien is waaruit de toplaag van de bodem bestaat. Bijvoorbeeld dichte verharding, open grond, daken, gras, water of brug. Wellicht komt er nog een categorie bij, namelijk een groen dak. ‘Waar we het meest trots op zijn, zijn de klassen onder de boom. Want dat was van oudsher wel een ding voor ons. Als je op een luchtfoto kijkt, zie je een boom, maar niet wat eronder zit. Is het daar versteend of niet? Dat kun je niet zien, omdat diezelfde boom in de weg staat. Wat we nu voor elkaar hebben gekregen is dat we vier klassen onder een boom onderscheiden. We weten nu of het een boom boven water is, boven onderbegroeiing, boven verharding of boven gras.’ Dat dat belangrijke data zijn, wordt duidelijk als je bedenkt dat 16,7 procent van Nederland bedekt is met bomen.

Voor de infiltratiekaart is per 25 bij 25 centimeter berekend hoeveel water op een plek kan infiltreren in de grond. ‘Zo zie je dat bomen met onderbegroeiing

fantastisch infiltreren. Daar is geen verdichte grond, daar is een goed bodemleven.’ Er is een zomervariant en een wintervariant omdat in de winter de waterinfiltratie fundamenteel anders werkt dan in de zomer als de grond uitgedroogd en keihard is. Er is dan meer sprake van afstromen dan van infiltreren.

Lidar

De techniek die Cobra Groeninzicht heeft gebruikt is eigenlijk dwars door de bomen heen kijken. Hiervoor wordt gebruikgemaakt van luchtfoto’s die in de zomer zijn genomen, als de bomen vol blad zitten, en die gegevens aan te vullen met radarbeelden en lidar: Light Detection And Ranging of Laser Imaging Detection And Ranging. Dit is een technologie die de afstand tot een object of oppervlak bepaalt door middel van het gebruik van laserpulsen. Het is te vergelijken met radar; het verschil is dat lidar gebruikmaakt van laserlicht terwijl radar gebruikmaakt van radiogolven. Naast data uit de zomerperiode zijn er ook winter-luchtfoto’s en winter-satellietbeelden. ‘Uit die hele potpourri van bronnen komen dan allerlei inzichten’, zegt Voets. ‘Dit kunnen we dus elk jaar doen, want elk jaar zijn die bronnen beschikbaar.’

In eerste instantie werd een kaart gemaakt aan de hand van drie proefgebieden: gemeente Rheden, gemeente Nijmegen en gemeente Eindhoven. De data die verzameld werden, zijn aan de hand van een machine learning algoritme geanalyseerd. Dat wil zeggen dat aan de hand van vele duizenden voorbeelden de computer “is geleerd” wat een boom boven water, een huis of open verharding is waarna de computer de rest van de enorme hoeveelheid data kan interpreteren.

Het analyseren van de data bestond uit twee gedeeltes; de eerste fase was het model trainen en dat duurde maanden, ‘berenlang’ zoals Voets zegt. ‘Hoe meer gegevens je erin stopt, hoe exponentieel langer het duurt. Als die fase voorbij is, komt het uitrekenen en dat duurt een dag of drie voor een kaart van heel Nederland.’

Rond deze tijd is heel Nederland qua infiltratie door Cobra Groeninzicht in kaart gebracht, maar dat wil niet zeggen dat al het werk is gedaan. Een dergelijke kaart wordt in de loop van de tijd niet alleen geüpdatet, maar ook verfijnd. ‘We hadden bijvoorbeeld best veel last van auto’s. Die werden iedere keer voorspeld als open verhar-

Dirk Voets: 'Wat we nu voor elkaar hebben gekregen, is dat we vier klassen onder een boom onderscheiden.' Beeld: CIZO Communicatie

ding en dat klopt niet. Dus we hebben nu iets aan het model toegevoegd zodat de computer ook een auto herkent.'

Sociale toepassing

Gaandeweg het project besloten Voets en zijn team om twee aspecten verder te onderzoeken. 'We hadden de intentie om die kaart te maken voor mensen die bijvoorbeeld rioleringsstelsels moeten plannen, adviesbureau die goede beslissingen moeten nemen over rioleringsvraagstukken.' Ecologen wezen er echter op dat met de data ook allerlei ecologische aspecten beschreven kunnen worden. Door de mogelijkheid die de kaart biedt om gras, kruiden, struiken of bomen aan te duiden, kan van een bepaalde plek de ecologische kans op habitat beschreven worden. 'Misschien zit er wel meer ecologische waarde in dit bestand dan waterinfiltratiewaarde', zegt Voets.

Naast een waterinfiltratietoepassing en ecologische toepassing, werkt Voets en zijn team ook aan een sociale toepassing. Dit in samenwerking met de Klimateffectatlas. De atlas is gebaseerd op landelijke gegevens en geeft een eerste indruk van de gevolgen van klimaatverandering voor de verschillende gemeenten en regio's in Nederland. De atlas bestaat uit een kaartviewer en "kaartverhalen". Een onderdeel is de "afstand-tot-koeltekaart" die de afstand laat zien tussen gebouwen en de koele plek die daar het dichtste bij ligt.

'Vaak kun je daar niet komen omdat het bijvoorbeeld een bos met onderbegroeiing is.' Met de data van de kaart van Cobra Groeninzicht kan dat nu verder verfijnd worden en kan een meer reële afstand-tot-koeltekaart worden gemaakt.

Steenbreek Atlas

Het is de bedoeling dat op basis van de data die voor de infiltratiekaart verzameld is ook de Steenbreek Atlas wordt verfijnd en dat er meer details worden aangebracht, bijvoorbeeld over de tuinen. De Steenbreek Atlas is een interactief dashboard met kaarten over de mate van verstening en groen, in tuinen en openbare ruimte. 'Je ziet, het werk en de kaart zijn nooit af', besluit Voets.

Over Small Business Innovation Research

De infiltratiekaart die Cobra Groeninzicht heeft ontwikkeld, is tot stand gekomen dankzij een financiële bijdrage in het kader van de SBIR van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO). De *Small Business Innovation Research* is de werkwijze waarmee de overheid in een innovatiecompetitie ondernemers uitdaagt. Tijdens deze uitdaging leveren ondernemers innovatieve, oplossingsgerichte producten en diensten voor maatschappelijke vraagstukken.

Team Remote Sensing van Cobra Groeninzicht nam deel aan een innovatie-opdracht voor het leefbaarder maken van Nederland door middel van remotesensingtechnieken. Het plan voor een infiltratiekaart, waarbij per 25 bij 25 centimeter berekend werd hoeveel water op een plek kan infiltreren in de grond, werd als winnend project gekozen van de zestien inzendingen. Nu de kaart voor Nederland klaar is, wordt bekeken of het ook in Vlaanderen werkt, door daar delen van door te rekenen.

Auteur en beeld: Arie Koster

Anders leren kijken naar wilde planten in het gazon

In Nederland moet het grasland er meestal netjes uitzien. Heel vaak als een biljartlaken. Toch heeft een gazon mét bloemplanten waarde. Er zijn planten die de tuinbezitter graag in zijn grasland wil hebben, maar ook planten die worden verafschuwd. Dat zijn meestal planten die heel belangrijk zijn voor wilde bijen, vlinders en veel andere insecten. We moeten anders naar deze planten leren kijken.

Een graslandje of een gazon in je tuin of om je huis wordt onder meer gebruikt om te spelen, te zitten of te zonnebaden. Grasland geeft ook een ruimtelijk gevoel: je bent niet opgesloten tussen hoge kruidachtige planten, bomen en struiken. Het gevoel van ruimte moeten we niet onderschatten. Grasland wordt daarom heel vaak, tien tot meer dan dertig keer per jaar, gemaaid.

Het grasland moet er meestal netjes uitzien. Heel vaak als een biljartlaken. Andere planten dan gras mogen er vaak niet groeien. In kleine tuintjes worden planten als madeliefjes, paardenbloemen en boterbloemen uitgestoken. Bij tuincentra kan je allerlei onkruidbestrijdingsmiddelen kopen om alles wat in gazon of grasland geen gras is, te bestrijden. Hiermee dood je niet alleen planten, maar ook insecten, die voer voor vogels zijn. We noemen dat netheidsbeheer.

Paardenbloemen

Toen ik klein was, was grasland bij mij oma een beleving. Er groeide paardenbloemen en madeliefjes. Die mochten we plukken en we konden er een slinger en een krans van maken. Dat was een soort feestelijk gebeuren. Er vlogen ook vlinders en andere kleine beestjes die wat op vliegen leken en die je probeerde met een lucifersdoosje te vangen.

De paardenbloemen verdorden en gingen over in bolvormige pluizen. Als je hard blies dan gingen ze de lucht in; je probeerde ze te pakken, maar dat lukte meestal niet. Als je of je buurman of buurvrouw konijnen had, mocht je ze voeren met de bladeren van de paardenbloem. Voor

kinderen was de paardenbloem een plant van belevingswaarden; je maakte kinderen blij en vader en moeders, opa's en oma's genoten daar ook van.

Vergif

Er zijn planten die de tuinbezitter heel graag in zijn grasland wil hebben, maar ook planten die worden verafschuwd. Dat zijn meestal planten die heel belangrijk zijn voor wilde bijen, vlinders en veel andere insecten. We moeten anders naar deze planten leren kijken. Vrijwel ieder plant heeft een relatie met andere kleine dieren. Soms weinig, maar vaak veel meer dan we denken. Het gaat altijd om gecompliceerde levensgemeenschappen. Alleen door planten de kans geven om volledig uit te groeien, ontstaan deze levensgemeenschappen. Wat is er aan de hand dat deze planten worden uitgestoken of met vergif worden doodgespoten? Was is er aan de hand dat deze planten door heel veel mensen onkruid worden genoemd?

Geaccepteerd

Natuurlijk wil je niet alleen maar paardenbloemen en madeliefjes in je gazon of grasmat hebben. Dat kun je voorkomen door geregeld wat planten uit te steken. Maar waarom zouden we dat doen? Het is iets dat je vroeger werd aangepreerd en een cultuur is geworden. Er kwamen robotmaaiertjes in de handel die een of twee keer per week het gras maaien; die maakte er biljartlaken van. Ben je nog wel toerekeningsvatbaar als je op zo'n manier met grasland omgaat? Koop dan gelijk kunstgras, dat spaart ook nog energie.

Maar heel geleidelijk aan zien we dat wilde planten in het grasland bij en rondom het huis meer worden geaccepteerd. Als we het landelijk bekijken, komen circa twintig soorten graslandplanten bij en rondom het huis voor. In de praktijk zijn dat drie tot tien soorten. Onder meer paardenbloem, madeliefje, witte klaver, hondsdrif, scherpe boterbloem, knolboterbloem en pinksterbloem.

Al die planten worden bezocht door honingbijen en hommels. Maar ook door andere insecten. De vlinders die je in je graslandje kunt verwachten, zijn onder meer atalanta, dagpauwoog, citroenvlinder, kleine vos, landkaartje en gehakkelde aurelia. Ook zijn er verschillende wilde bijen te verwachten, onder meer zandbijen, groefbijen, maskerbijen, metselbijen, tronkenbijen, pluimvoetbijen. Niet te kleine graslanden kunnen ook worden gebruikt als er bloemplanten in voorkomen. Als grasland niet wordt gebruikt voor activiteiten en je kunt afstand nemen van netheidsbeheer, dan ontstaat ruimte voor bloemplanten. Als het grasland groot genoeg is, blijft er ook nog ruimte over voor gebruik. En als het grasland niet hoger wordt dan 50 tot 60 centimeter, dan blijft het gevoel van ruimte bestaan.

Maaien

Door vaak te maaien verdwijnen de tweezaadlobbige planten niet. Ze blijven heel laag (2-4 cm) en liggen vaak plat tegen de grond. Het grasveld blijft wel groen. Op afstand ziet het grasland er vaak als een biljartlaken uit. Van dichtbij zijn er meestal zeer kleine bloemplanten (tweezaadlobbige planten) te zien. Zodra het maaien een aantal weken wordt uitgesteld worden de planten groter en hoger.

De vraag is dan wanneer er moet worden gemaaid. Dat hangt van verschillende factoren af. Het beste voor de biodiversiteit is om de eerste maaibeurt na de bloei uit te stellen. Op vruchtbare grond is dat eind juni-half juli. Op zeer vruchtbare grond waar de grassen dominant en hoog zijn en arm aan bloemen kan dat al half mei, dan in juli en nog een keer in september. De grassen zwakken dan af. Ze verliezen dan een deel van hun concurrentiekracht waardoor er ruimte komt voor minder concurrentiekrachtige planten.

Op schrale en droge grond kan het maaien dan het beste na augustus, september. Als het gras dominant wordt en de bloemplanten, mede door verzuring, verdwijnen, moet het gras zo kort worden gemaaid dat er kale plekken ontstaan. De bloemplanten krijgen dan weer meer ruimte. Door kalk (door middel van kippengrit) toe te voegen wordt de grond minder zuur of zelfs weer basisch.

Maaivormen

In kleine tuinen zijn de mogelijkheden vaak beperkt. Je kan je gras wel laten groeien, maar het moet ook een keer worden gemaaid. Als dat met een handmaaimachine

gebeurt, mag het gras niet te lang zijn. Als je met de zeis of met een grasschaar goed overweg kan, is het geen probleem. Als dat niet zo is, blijft de handmaaimachine over. Bij een keer in de 3 of 4 weken maaien, zullen er meestal een aantal maaivormen in bloei komen. Een andere oplossing voor het maaien van lang gras is een bosmaaier met messen. Er kan dan met een lagere frequentie worden gemaaid.

Over de auteur

Arie Koster start zijn loopbaan als gediplomeerd hovenier. Op latere leeftijd studeert hij biologie en richt zich hierbij op wilde bijen en vegetatiebeheer. In 2001 promoveert Koster op ecologisch beheer van openbaar groen in relatie tot wilde bijen. Hij is een autoriteit op het gebied van biodiversiteit en werkt nu als zelfstandig specialist. Koster heeft talloze boeken en publicaties op zijn naam staan. De tekst in dit artikel is gebaseerd op zijn boek *Van gazon naar gras* (ISBN 9789464710267) dat in december 2023 verscheen.

Helpt Nederlanders heeft overlast door warmte

Maar liefst 48 procent van alle Nederlandse balkon- en tuinbezitters kampt met warmteoverlast door klimaatverandering. Dit blijkt uit onderzoek van Multiscope in opdracht van Stichting Steenbreek onder 1058 Nederlanders met een tuin of balkon. Daarnaast zegt een op de drie ondervraagden last te hebben van wateroverlast

De gevolgen van warmteoverlast worden vooral gevoeld in Amsterdam, Rotterdam en Den Haag (51 procent) en in het oosten van Nederland (52 procent), terwijl wateroverlast door extreme regen voornamelijk voorkomt in het zuiden van Nederland (40 procent). 'Steeds meer Nederlanders worden geconfronteerd met de schadelijke effecten van klimaatverandering', zegt Roel van Dijk, directeur van Stichting Steenbreek. 'De huidige situatie vraagt zowel om onze aandacht, als één heldere oplossing. Door vaker te kiezen voor groen in plaats van tegels, leveren we samen een bijdrage aan een leefbare toekomst, waarbij we de gevolgen van hittestress en wateroverlast hopelijk zoveel mogelijk beperken.'

Tuinen vol tegels

Ondanks dat steeds meer Nederlanders te maken krijgen met water- en warmteoverlast, heeft nog altijd een kwart van alle ondervraagden een volledig versteende tuin. Daarbij heeft slechts 45 procent van hen het afgelopen jaar zijn tuin of balkon vergroend om bij te dragen aan een beter klimaat. Een jaar geleden gold dit nog 49 voor procent van alle respondenten. Dit is extra bijzonder omdat maar liefst negen op tien Nederlanders aangeven dat een groenere tuin bijdraagt aan een beter klimaat én een gezonde(re) leefomgeving.

Van Dijk: 'Volledig versteende tuinen laten minder goed water door en geven daarnaast veel meer warmte af dan tuinen met gras, planten, bloemen en bomen. Zeker voor steden en dorpen, waar de warmte gemakkelijker tussen de gebouwen blijft hangen, kan het vergroenen van tuinen en balkons al snel een groot verschil maken.'

Tegen tegeltax

Wanneer het gaat om de (verdere) vergroening van dorpen en steden, vindt maar liefst 80 procent van alle respondenten dat op dit moment de bal bij het Rijk ligt. Desondanks zijn nog altijd zes op de tien respondenten fel tegen een verplichte tegeltax. Opvallend genoeg zijn Nederlanders met een modaal tot twee keer modaal inkomen de grootste tegenstanders van een belasting op tegels in de tuin (63 procent).

Van Dijk: 'Een tegeltax is wat mij betreft niet een magische oplossing voor het grotere probleem. Het is aan iedereen: de overheid én de samenleving om door te pakken en onze leefomgeving stap voor stap te vergroenen en te werken aan een betere biodiversiteit. Het is mij om het even of dat gebeurt door tegels te wippen, plantsoenen aan te planten of bestrating te belasten. Het belangrijkste is dat we met zijn allen de handen uit de mouwen steken voor een groenere toekomst.'

Groen voor iedereen!

Niet iedereen in Nederland heeft dezelfde mate van toegang tot groene ruimte. Bewoners van wijken met een lagere sociaaleconomische status hebben vaak minder kwalitatief openbaar groen om zich heen om te ontmoeten, te ontspannen en te spelen. Helaas hoor je bij de gemiddelde gemeente toch vaak dat dit soort wijken moeilijk te vergroenen zijn. Er is niet altijd ruimte voor bomen, in de perken op belangrijkere zichtplekken wordt meer geld geïnvesteerd en bewoners hebben wel wat anders aan hun hoofd dan tegelwippen. Daarbij komt dat dit soms de categorie “afgehaakte” bewoners is, zoals door Josse de Voogd en René Cuperus beschreven in *Atlas van Afgehaakt Nederland* (2021). Ze hebben geen vertrouwen meer in politiek of samenleving en als ze stemmen doen ze dat op partijen die ook dat onbehagen voelen.

In de *Atlas van Afgehaakt Nederland* is aandacht voor het afwijkende patroon in wat zij noemen de gemeenschapszone, die Nederland diagonaal doorkruist van “mienskip” naar “naoberschap”. In deze zone is ook sprake van veel laagopgeleiden en lage inkomens, maar het afhaken blijft uit. Hoe kan dat? Het vermoeden is dat het door een sterkere sociale samenhang komt, die in deze zone vast een interessante, historische en plaatsgebonden verklaring kent.

Op Google Streetview zwerf ik door de buurten van de stembureaus met de hoogste PVV-opkomst. Mijn vermoeden wordt bevestigd. De onderhoudsarme tuin, de stenen woestijn van parkeervakken bij de lokale Aldi ... Allemaal aanwijzingen dat de bewoners misschien wel kampen met een *nature-deficit disorder*. Zo noemen wij (van de natuureducatie) het als mensen de vruchten van meer natuur in de buurt niet kunnen plukken. Een greep: minder stress en depressie, betere concentratie, meer positieve sociale interacties en talloze voordelen op lichamelijk vlak. En ook dus – beste lezer – vruchtbare grond voor sociale samenhang. Precies: door in de leefwereld van “afgehaakt Nederland” meer kwalitatief openbaar groen te realiseren, hebben wij (mensen die iets met groen doen) een vinger in de pap om “afgehaakt Nederland” misschien weer aan te laten haken.

Juist de bewoner van sociaaleconomisch kwetsbare wijken heeft het nodig om de burens buiten tegen te komen, een rondje te lopen en bij hittestress te vluchten naar een verkoelend park. Dat vergroening achter lijkt te blijven in kwetsbare wijken werkt volgens mij sociale ongelijkheid enorm in de hand. Ik sluit dus af met een oproep aan het ruimtelijk en sociaal domein:

het gaat jullie beide aan, dus verenigt u! Voor mens en natuur.

Franka van der Veen is bevoegen over natuur, cultuurgeschiedenis en sociale vraagstukken. Momenteel op zoek naar bevredigend werk voor het welzijn van mens en natuur

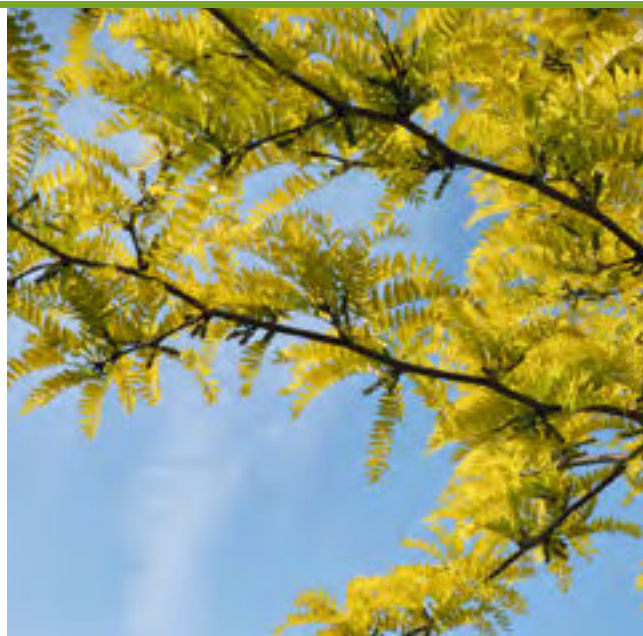
Franka van der Veen

Franka van der Veen was tot voor kort beleidsmedewerker Biodiversiteit & Dierenwelzijn bij de gemeente Renkum. Ze zegt zelf dat ze bevoegen is over natuur, cultuurgeschiedenis en sociale vraagstukken. Momenteel is ze op zoek naar bevredigend werk voor het welzijn van mens en natuur.

**BOOMKWEKERIJ
UDENHOUT**
MORE THAN EXCELLENT TREES

MORE THAN
URBAN GREEN

Schoorstraat 23 - 5071 RA Udenhout (NL)
WWW.UDENHOUT-TREES.NL

Gleditsia triacanthos 'Sunburst'
Rosmolen, Tilburg

Foto: Durpie Groenprojecten

Grip op een toekomstbestendige
groene leefomgeving

Kies voor een aannemer met Groenkeur!

Vakmanschap, kwaliteit en duurzaam ondernemen.

info@groenkeur.nl • (085) 40 107 40 • www.groenkeur.nl